

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

EDITA PUSKUNIGYTĖ

Literatūrologijos studijų programos II kurso studentė

Meilės ir mirties erosas Birutės Pūkelevičiūtės,

Liūnės Sutemos ir Sylvia'os Plath poezijoje

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. dr. Dalia Jakaitė

Šiauliai 2014

Turinys

I.ĮVADAS.....	3
II.Tarp psichoanalizės ir mitologijos: teorinės apibrėžtys.....	9
II.1. Geismo sampratos.....	9
II.2. Mito reikšmė ir literatūrinė vaizduotė.....	12
III.Eroso formos ir metamorfozės Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia'os Plath poezijoje (tarp meilės ir mirties).....	15
III.1. Egzistencinio alkio erosas: skonio, kvapo ir bado fenomenai.....	15
III.2. Maištaujantis erosas: valia žudyti kaip galia įprasminti.....	22
III.3. Antikinio ir biblinio mito raiška eroso sklaidoje.....	28
3.1 Antikinės ir lietuvių mitologijos akiratis mirties vaizduotėje.....	28
3.2. Eroso teopoetika ir egzistencializmo estetika.....	33
III.4. Dieviškasis grožis meilės ir mirties poezijoje.....	40
IV.IŠVADOS.....	47
V.SANTRAUKA.....	48
VI.SUMMARY.....	50
VII.LITERATŪRA.....	52
VIII.ANOTACIJA.....	55
IX.ANNOTATION.....	56

I. ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Modernėjančiame pasaulyje kolektyvinės žmonijos patirtys (pavyzdžiui, karo ar egzodo) tampa individo universalijomis ne tik atminties erdvėje, bet ir gimstančiuose kūrinuose – poezijoje. Gamtos ir žmogaus paralelė kaip tradicija siekia Antikos pasaulį, tačiau žvelgiant iš kintamo laiko perspektyvos, šios tradicijos ištakos – tai noras grįžti ten, į kur grįžti neįmanoma. Gamta – negailestinga kultūrinės civilizacijos naikintoja ir transformuotoja ir būtent todėl ji tampa tiriamų autorių poezijos pagrindine poetine ašimi. Gamta, per kurią skleidžiasi grožis, o kartu su juo ir erosas, įgalina lyrinius subjektus, paveikia ir kiekvieną kartą jos akivaizdoje perkuria žmogų tarsi senosios Antikos relikto šiuolaikinio pasaulio modernybei. Prigimtinio malonumo Antikoje tradicija siejama dar su Aristotelio iškelta amžinojo gėrio kategorija. Šios tradicijos sampratoje grožis kaip vienas svarbiausių individo, suvokiančio pasaulį per jusles, tikslų, todėl prigimtinis malonumas patiriamas per dieviškąjį grožį eroso sklaidoje. Anot Terry Eagleton, „pamatuotai ar ne, Freudo teorija teigia, kad pagrindiniai žmogaus elgesį lemiantys motyvai yra skausmo vengimas ir malonumo siekimas: filosofai tai pavadintų tam tikru hedonizmu“¹. Nusigręždami nuo hedonizmo pradininko Epikūro ir jo sodų – aktualizuokime malonumo tradiciją, kuri visų pirma pasireiškia žmogaus sąmonės lūžiu mirties arba gyvenimo potraukio link. Išeidami į polemiką su Senovės Graikijos sąmone, kuri suformavo ir vis dar tebeformuoja filosofinę žmogaus minties raidą, kaip vieną pagrindinių žmogaus vidinių konfliktų laikome – ne tik žmoguje glūdinčią kovą tarp eroso ir *thanato*, bet ir žmogaus susidūrimą su mitu, mito sąmone. Anot Annemarie ir Werner Leibbrand, visuomet šalia Eroto stovi *thanatas*, todėl individas kamuojasi mirties priešstatą². Šių potraukių tarpusavio koreliacija kelia konfliktą žmogaus viduje ir steigia subjektyviosios (psichinės) ir objektyviosios (socialinės) tikrovės problematiką. Iš graikų atsinešdami ne tik hedonistinį pasaulio suvokimą, tačiau ir mitologinį pradą – pasaulį suvokiame kaip mitų istoriją, jų perpasakojimą, interpretavimą. Mitai žmogaus sąmonėje tampa ne tik prieš Kristaus gimimą vyravusia tradicijų ir vertybių konsteliacija, bet ir vyraujančia XX a. poetų tema. Kaip mitinio diskurso dalį galima suprasti ir šventumo naratyvą tiriamojoje poezijoje inspiruojančias Biblijos istorijas, tiesa, įgyjančias ir teopoetikos apraiškų.

Šiame darbe analizuojama Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia'os Plath poezija tyrinėta įvairiais aspektais, tačiau kaip viena iš svarbiausių temų autorių kūryboje erosas dar nebuvo aptartas, todėl išskeldami šią fundamentalią problemą išbrendame iš tyrinėjimų laukų su

¹ Terry Eagleton, *Įvadas į literatūros teorijas*, vertė Marijus Šidlauskas, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 198.

² Annemarie und Werner Leibbrand, *Formen des Eros*, München: Verlag KARL Alber GmbH Freiburg, 1972, p. 29.

nauja ir gaivalinga tema, nesiekdami kaip įprasta S. Plath poezijos tyrinėjimų atveju sieti autorės biografijos su kūryba, o gilindamiesi tik į esminius ir svarbiausius kūrybos horizontus, kurie ne tik iliustruoja temos pasirinkimą, bet ir užmezga dialogą su Liūnės Sutemos ir B. Pūkelevičiūtės kūrybos temomis. Galima teigti, kad B. Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir S. Plath rašymas mitų ar ritualų motyvais visų pirma leidžia šių autorių kūrybą traktuoti / matyti / interpretuoti būtent mitopoetikos lauke. Kitas laukas, kuriame galimas poezijos tyrimas tai – mitinės sąmonės jungtis su modernėjančiu pasauliu. Tiriamojoje poezijoje lyrinis „Aš“ nuolat kinta dėl išorinio pasaulio modernių iniciacijų: II pasaulinis karas – mirties ir prisikėlimo (naujojo „Aš“) suvoktis, emigracijos problema (Tėvynės, Dievo ilgesys, skausminga savasties būtis), meilės ištikstis (nuo kuriančios ir griauinančios aistros, meilės ir mirties eroso iki mitinio ar liturginio pasaulio kaip išeities terpės). Autorių poezijoje lyriniai subjektai – archajinio pasaulio dalis, tačiau būdami moderniajame pasaulyje ir priimdami jo taisykles – perteikia jas kaip tam tikrą koncepciją. Šios koncepcijos pagrindas – mito ir modernumo jungtis, mito perkūrimas, gamtos išjautimas ir kontempliacija kelyje tarp gėrio ir blogio principų, tarp dievui Erotui artimų stokos ir pilnatvės būsenų. B. Pūkelevičiūtės ir Liūnės Sutemos poezijoje gausu biblinių asociacijų, liturginių motyvų, kurie veikia ir kaip apsisvalymo, ir kaip manifesto forma. Egzodui priklausančioms poetėms žemė tampa šventumo sąvoką įgyjančiu reiškiniu, kuriame atsiskleidžia mitinis poecių kosmosas. Ambivalentiška S. Plath poezijos moteris žemiau įvairių santykių lauko, greta poezijos ir religijos atranda Dievą kaip kultūriškai susidariusį pagrindą, kurio ribas plečia lyrinis subjektas, suvokdamas, patirdamas pasaulį. Lyrinis subjektas išjaučia arba savyje sublimuoja nyčiško Dievo mirtį, nacių vykdomo genocido patirtis, intertekstualūs poezijos segmentai atveria laukus, kuriuose priartėjama prie fantazijos, fiktyviai sukonstruotos biografijos, performanso. Taigi, visų trijų autorių kūryba bus analizuojama teologinėje, psichoanalitinėje, kultūrologinėje išvalgų plotmėje.

Trumpą „Metūgių“ apžvalgą randame Aušros Liulevičienės straipsnyje – tyrinėtoja išskiria poezijos dramatiškumą, emocinį pradą, „gimtosios žemės likimo užuominas, ir juose apstu egzotiškų bei fantastinių įvaizdžių vystymo kaip atitikmens poetės siekiamai išreikšti vidinei būsenai arba vizijai“³. Anot Dalios Jakaitės, „moteriškosios tapatybės B. Pūkelevičiūtės poezijoje („Metūgės“) atsiveria individualia aistringa kūniškumo kalba; žemės metaforiškoje aktualizuojamas ne patriotiškumas, o moters kūniškumo dimensija; ryški krikščionybės motyvų transformacija“⁴. Anot Loretos Mačianskaitės, „Pūkelevičiūtei pavyko susintetinti autobiografinio ir krikščioniško pasakojimų plotmes, meniškai transformuoti Nietzsche' s filosofijos idėjas, - sukurti likimą nugalinčio žmogaus mitą, kuriame jungiasi eschatologinė pasaulėžiūra ir archajiška gimimo-

³ Aušra Liulevičienė, „Birutė Pūkelevičiūtė“, *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990*, Vilnius: Vaga, 1997, p. 506.

⁴ Dalia Jakaitė, „50-ųjų kartos poetų kūryba. Pagrindinės estetiškos tendencijos“, *www.tekstai.lt* [žiūrėta 2014.05.03], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai-apie-tekstus/94-bendroji-literatos-kritika/2158-dalia-jakaite-50-kartos-poetu-kuryba-pagrindines-estetines-tendencijos>

prisikėlimo mąstysena. Nietzsche's idėjos apie naujo dievo kūrimą buvo atpažįstamos jau Metūgėse[60]⁵. Nebūtų klaidinga teigti, kad daugiau dėmesio susilaukė B. Pūkelevičiūtės proza: Nerijus Brazauskas, tyrinėdamas tapatybės trajektorijas egzodo romane, dėmesį kreipia į B. Pūkelevičiūtės romaną „Aštuntas lapas“⁶, o Laura Laurušaitė remiasi romanu „Devintas lapas“ tyrinėdama karo patirtis kaip moteriškumo (re)prezentaciją⁷. Egzodo kasdienybė, moters tapatybė ir patirtys – vieni populiariausių aspektų ne tik tiriant prozą, bet ir poeziją, todėl galima teigti, kad poezija eroso temos atžvilgiu aktualus, naujas žvilgsnis poezijai tirti.

S. Plath kūrybos atveju susiduriame su gausiu tyrinėjimų klotu, kuris ne tik sako, kad autorės kūryba įvairiapusiška, įgali būti tyrinėjama įvairiais rakursais, bet ir aktuali, nepaisant laiko nuolydžio ir vis besikeičiančių literatūros tendencijų. Lietuvoje gana platų tyrimų lauką pateikia Irena Ragaišienė, kuri S. Plath poezijoje kaip ir daugelis kitų tyrinėtojų dėmesį sutelkia į atsiskleidžiančią feminizmo problematiką, motinystės, moters visuomenėje vaidmenį⁸, psichologines patirtis. Gana plačiai nagrinėtas feminizmo akiratis netaps šio darbo analizės objektu. I. Ragaišienė savo straipsnyje teigia, kad „jai [S. Plath] reikėjo apsispręsti, ar priimti tradicines moteriškumo normas, ar pasipriešinti dominuojančiai lyčių politikai ir tapti kūrėja“⁹. Tai ne tik leidžia mąstyti apie feminizmo temos aktualumą, bet ir išryškina eroso pradmenį, kuris esti minėtų autorių kūryboje ir veikia ne ką mažiau kaip feministinio maišto forma. Eroso buvimą pastebi ir I. Ragaišienė sakydama, jog „Plath sėkmingai suderino eros ir logos“¹⁰, bet plačiau šios temos nenagrinėja. Edwardas Butscheris teigia, kad S. Plath „išgrynintas atitrūkimo nuo realybės jausmas tik įrodo jos troškimą siekti harmonijos“¹¹. Verta paminėti ir Jo Gill redaguotą straipsnių rinktinę *The Cambridge Companion to Sylvia Plath* (2006). Vieno iš straipsnių autorė Lynda K. Bundtzen teigia, kad „Plath savižudybė lieka nesuprantama ir nepriimtina daugeliui skaitytojų, ir psichoanalizė regis taip pat negali suteikti atsakymų“¹². Taip pat reiktų paminėti, kad S. Plath poezijos tyrinėjimai nesibaigia ties Amerikos ar Anglijos ribomis. Įdomią ir savitą kūrybos apžvalgą pateikia iraniečiai, lygindami vieną žymiausių savo šalies poečių su S. Plath. Tiesa, keista,

⁵ Loreta Mačianskaitė, „Ką Birutė pavogė iš Antano, arba dar kartą apie Pūkelevičiūtės romaną Aštuoni lapai“, *Colloquia*, 2010, nr. 25, p. 94 [žiūrėta – 2014.05.03], prieiga per internetą: http://www.ilti.lt/failai/Nr25Colloquia_Str_Macianskaite.pdf

⁶ Nerijus Brazauskas, „Tapatybės trajektorijos XX a. 6-ojo dešimtmečio lietuvių egzodo romane“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Vilnius: Versus Aureus, 2011, nr. 2(12), p. 92.

⁷ Laura Laurušaitė, „Karo patirtis: moteriškumo (re)prezentacijos Agatės Nesaulės, Birutės Pūkelevičiūtės ir Nelės Mazalaitės romanuose“, *Žmogus ir žodis*, 2009, nr. II, p. 30.

⁸ Irena Ragaišienė, „The Archetype of the Feminine in Sylvia Plath's Poetry“, *Darbai ir Dienos*, 1997, nr.5 (14), p. 117.

⁹ Irena Ragaišienė, „Names and Revisionist Re-Naming in the Poetry of Sylvia Plath“, *Acta humanitarica universitatis saulensis*, 2009, t. 8, p. 234.

¹⁰ Ten pat, p. 234.

¹¹ Edward Butscher, *The Method and Madness*, USA: Schaffner press Inc., 2003, p. 14.

¹² Lynda K. Bundtzen, „Plath and Psychoanalysis: uncertain truths“, *The Cambridge companion to Sylvia Plath*, edited by Jo Gill, Cambridge university press, 2006, p. 50.

kad esminio skirtumo tarp savižudybės ir autokatastrofos tyrinėtojai neižvelgia, tačiau straipsnyje teigiama: „Ji [S. Plath] rašė stulbinančiai originalią poeziją, kuri dabar atpažįstama kaip pykčio, ryškių spalvų ir saulėtos, energingos jėgos ir gyvenimo, greta geidulingai viliojančios nevilties, tuštumos ir tamsos“¹³. S. Plath poezijos tyrimų lauką dažniausiai sudaro literatūros mitologijos, lyčių studijos ir psichoanalizės kryptys, leidžiančios pagrįsti tiek šio darbo aktualumą konkrečiai šiai autorei, tiek ir lyginimo naujumą, kartu nagrinėjant ir dviejų lietuvių poečių kūrybą.

Dana Vasiliauskienė, apžvelgdama Liūnės Sutemos poeziją, prieina išvados, kad autorės kūryboje svarbiausia išlieka „dosnumas kitam“: „Sutema tyliu, intymiu balsu išsako savo poetinį credo: siekti poezijos, kuri būtų atrama, gal prieglobstis kitam. Lyrinis „aš“ ilgisi būti tiltu „tau ir kitiems,/ kurių kojos negali priprasti/ prie medinių grindų“, ar augančiu medžiu tiems, kurie „visad vieni“ ir turi tą ypatingą troškulį: „kurių tylinčias lūpas skaudžiai/pažymėjo kaitra“¹⁴. Tačiau toliau šio reiškinių gilesnėmis išvalgomis nesistengiama analizuoti ar plėtoti. Šiai tyrinėtojai taip pat apmaudu, kad Liūnės Sutemos poezija neprieinama prancūziškai, mat tuomet „Sutemos poezijos vieta būtų neišdildoma ir Vakarų pasaulio literatūros perspektyvoje“¹⁵. Išskirti būtų galima Virginijos Paplauskienės disertaciją apie Liūnės Sutemos gyvenimo ir kūrybos kelius: „Iš Tėvynės išstumti menininkai skirtingai prisitaikė prie naujų sąlygų: kai kuriems laisvės praradimas ir skausmingi vidiniai prieštaravimai atvėrė gyvenimo beprasmybę, slopino kūrybines galias, o kai kuriems tai buvo naujų potyrių atradimo, kūrybinės potencijos augimo metas“¹⁶. Stasys Tumėnas išskiria Liūnės Sutemos poezijos „švytėjimą iš gelmių, kuris patraukia, sukrečia, verčia susimąstyti“¹⁷ ir tai, kad „poezija Liūnei Sutei visada buvo kaip terapija: „Užuotėjusi pas psichiatrą, aš rašau poeziją““¹⁸. Vertingas ir perspektyvus Rimvydo Šilbajorio pastebėjimas apie Liūnės Sutemos eilėraščių „Žaidžiu su veidrodžio šuke“: „Čia ji [grožio dilema – išskirta E. P.] moduliuojasi į vaisingumo klausimą, tuom įtaigodama ir ryšį tarp identiteto, grožio ir kūrybos, tačiau ir vėl praradimo aspektu“¹⁹. Taip pat Šilbajoris pastebi:

Sutemos įvaizdžio-veikėjo skilimas ir eventualus susivienijimas (dažnai tik tam, kad ir vėl suskiltų; paradoksiškai, tik taip jis gali apginti savo integralumą), arba bergždžiai nuvystantis susivienijimo troškimas, savo pirmą pradėmis, bet potencialiai labai produktyviomis formomis, matyti jau jos pirmajame rinkinyje [...] Ir tiesa, Sutema rado savo naują žodį. Jis nėra nei labai jaukus, nei raminantis, bet jis turi savyje aštrią, geliančią gyvybę, kurios pati galutinė, lemianti apraiška vis dėlto yra šviesus kūrybos džiaugsmas²⁰.

¹³ Abdol Hossein Joodaki, Asrin Vajdi, Body, „Love and maternity in Sylvia Plath and Forough Farrokhzad: A Study Based on Helen Cixous' *Ecriture Feminine*“, Iran: University of Lorestan, 2013, p.75.

¹⁴ Dana Vasiliauskienė, „Liūnė Sutema“, www.tekstai.lt [žiūrėta 2014.05.03], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/bezemiai/danvasil.htm>

¹⁵ Dana Vasiliauskienė, „Raganauju – Liūnės Sutemos poezija: Tematiniai komentarai“, *Metmenys*, 1980, nr. 39, p. 42.

¹⁶ Virginija Paplauskienė, *Liūnė Sutema: gyvenimo ir kūrybos keliais*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009, p. 189.

¹⁷ Stasys Tumėnas, „Dar vienas atsisveikinimas“, *Šiaulių krašto priedas Atolankos*, 2013, nr. 19, sausio 25d., p. 3.

¹⁸ Ten pat, p.3.

¹⁹ Rimvydas Šilbajoris, „Liūnės Sutemos žemė“, *Metmenys*, 1989, nr.57, p. 27.

²⁰ Ten pat, p. 46.

Algimantas Mackus pranašauja, kad Sutemos poezijai lemta būti nepakeičiama²¹. Tiek B. Pūkelevičiūtė, tiek S. Plath be poezijos ir prozos dar rašė vaikams, todėl šios dvi autorės universalumo prasme sutampa, įdomu ir tai, kad jas abi, o kartu ir Liūnės Sutemą vienija tremties paralelė, tiesa, S. Plath atveju tai daugiau metafizinė tremtis, kadangi šios autorės pasirinkimą lėmė vyro britiškos nuostatos ir nepritapimas Amerikoje. Kūryba šios autorės pasirodo kaip vienintelė niša, saugi sfera, kurioje kūrėjos gali jaustis laisvos, manifestuojančios, kuriančios naujus ir pertvarkančios senus archajinio pasaulio modelius.

Darbo objektas. Darbe analizuojama Birutės Pūkelevičiūtės pirmoji poezijos knyga „Metūgės“ (1952), Liūnės Sutemos rinkiniai „Tebūnie tarytum pasakoj“ (1955), „Nebėra nieko svetimo“ (1962), „Bevardė šalis“ (1966), „Badmetis“ (1972), „Vendeta“ (1981) iš rinktinės „Sugrižau“ (2009). Darbo šaltiniuose – ir S. Plath „Poezijos rinktinė“ / „The Collected Poems“ (1981), iš kurios analizuojami eilėraščiai priklauso šiems rinkiniams: „Kolosas ir kiti eilėraščiai“ / „The Colossus and other poems“ (1962), „Arielis“ / „Ariel“ (1966), „Lovo knyga“ / „The Bed Book“ (1976). Magistro darbe bus nagrinėjami Alfonso Andriuškevičiaus, Tautvydos Marcinkevičiūtės ir darbo autorės atlikti S. Plath kūrybos vertimai. Istoriniu požiūriu nutolusi, tačiau savo kūrybos problematika artima amerikiečių poetė Emily Dickinson į darbą įtraukiama norint atskleisti problematiką lyginamuoju požiūriu, nepamirštant ir ankstesnės tradicijos – XIX a. pradžios ir vidurio poezijos. Analizuojami eilėraščiai iš poezijos rinkinio „Pusiaudienio krantai“, kurį vertė Sonata Paliulytė (2009), o pirmasis E. Dickinson poezijos tomas (iš viso jų buvo trys) pasirodė 1955 metais. Meilės ir mirties erosas šių autorių kūryboje tiriamas pasitelkiant psichoanalizės ir mitokritikos metodologijas.

Darbo problema – meilės ir mirties eroso sklaida B. Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir S. Plath poezijoje kaip ribinės patirties ištiktis. Atskleidžiant problematiką svarbu kalbėti ne tik apie meilės, bet ir mirties erosą, kuris kaip pasirodo tyrimo pabaigoje vis dėlto yra dominuojanti kategorija. Keliant hipotezę apie mirties eroso dominavimą poezijoje kyla klausimas, ar verta ir svarbu kalbėti apie meilės erosą. Problematikai atskleisti svarbi ir mito kategorija. Poezijoje randama ryškių mitinių motyvų, kurie veikia subjekto sąmonę kaip tam tikras archajiškas modelis. Kyla klausimas, ar individas susidurdamas su modernybe ir deidealizuojama jos tikrove ankstesnių vertybių ir ankstesnės tradicijos atžvilgiu suvokia save kaip archajinio pasaulio dalį, kuri nepriimama dabartyje; ar archajinio pasaulio dalis individo tapatume tampa mirties eroso sklaidą lemiančiu priežastingumu; ar nemokėjimas priimti visuomenės normų (motinystės kaip moterystės reprezentacija), karčios gyvenimo patirties (egzodas) ir dabarties įsisąmoninimo verčia individą gręžtis į mitinius pasaulius, jų sukurtą tikrovę.

---

²¹ Algimantas Mackus, „Nebėra nieko svetimo“, *Metmenys*, 1965, nr. 5, p. 158.

Darbo tikslas – aiškinantis fundamentalią eroso problematiką, atsižvelgiant į analizuojamos poezijos konceptualumą ir daugiareikšmiškumą atskleisti B. Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos, S. Plath poeziją psichoanalitinius ir mitopoetiniu požiūriu.

Darbo uždaviniai: a) išsikelti psichoanalizės ir mitologijos teorines apibrėžtis; b) apžvelgti geismo sampratą c) aptarti mitą, jo reikšmę ir sąveiką su literatūrine vaizduote; d) pritaikant psichoanalitinį aspektą išanalizuoti eroso formas, atsižvelgiant į jų skirtingumą; c) iškelti tyrinėjamos poezijos motyvus, tematiką ir problematiką; d) ištirti dieviškojo grožio kategoriją eroso sklaidoje.

Tyrimo metodas. Pagrindinė problemos analizės metodologija – mitokritika ir psichoanalizė. Tai ir teorinis meilės ir mirties eroso suvokimo pagrindas, kuris konkrečiau bus apmąstytas kitoje darbo dalyje. Kūryba – tai žmogaus egzistencialistinės būties ekvivalentas per kurį žmogus (kūrėjas) įsitvirtina žemėje, kurdamas tiek metafizinį, tiek istorinį maištą, suteikdamas egzistencijai universalią prasmę. Universali prasmė, kaip ir universalus Dievo modelis gali būti siejami tiek su Biblijos mitais, tiek su senovės graikų mitiniu mąstymu. Šios skirtingos kultūros, mito sąmonės poezijoje dažnai koreliuoja tarpusavy, o tiriant eroso sklaidą čia gali padėti psichoanalizė. Anot Stasio Mostauskio, „seksualumas ir meninė kūryba yra bene tobuliausios ribinės patirties formos“²². Kitaip tariant, ribinės patirtys yra neatsiejamos nuo eroso, kuris kaip nesunaikinama seksualinė jėga persmelkia kiekvieną būtybę troškimais. Kai šie troškimai negali būti įgyvendinti realybėje – jie virsta tikrove poezijoje, todėl psichoanalizė tarsi atskleidžia buities ir sujaudintos būties simbolių kodus. Gamtos ir religijos motyvų jungtis ne visuomet paklūsta tradicinėms prasmėms, todėl itin svarbus tikrovės patyrimas jusliškai – kaip tiesioginė sąsaja su realiuoju pasauliu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė (psichoanalizės ir mitokritikos akiračiai) ir pagrindinė – tiriamoji dalis, kurioje eroso problema bus atskleidžiama tokiais skyriais: dieviškojo eroso sklaida, teopoetinis erosas ir egzistencializmo laukas, erosas antikinio pasaulio dvasioje, alkio ir maišto fenomenai meilės ir mirties eroso sklaidoje. Kitos darbo dalys: išvados, anotacija, literatūros sąrašas ir santrauka anglų kalba.

---

²² Stasys Mostauskis, „Transgresija – ribų patirtis ir absoliutaus netapatumo kalba“, *Logos*, 2011, nr. 66, p. 25.

II. Tarp psichoanalizės ir mitologijos: teorinės apibrėžtys

II.1. Geismo sampratos

XX a. pradžioje Sigmundas Freudas davė pradžią psichoanalizei, kuri, galima sakyti, tuo metu apvertė ne tik pasaulį, bet ir suvokimą apie žmogų. Nors aristoteliška laimės siekiamybės teorija, atėjusi dar iš Antikos, ne tiesiogiai skelbė apie malonumą, S. Freudas atskirtį tarp malonumo ir kančios principų pagilino biologijos tyrimais: „Remdamiesi teoriniais, biologija pagrįstais samprotavimais mes suponavome mirties potraukį, kurio tikslas – grąžinti organinę gyvybę į negyvąją būklę; o Eroso siekis – vis labiau daiktą jungiant į dalelytes suskaidytą gyvąją substanciją, daryti gyvybę kuo sudėtingesnę ir, žinoma, ją išsaugoti“²³. Erosą laikydamas esmine žmogaus / subjekto varomąja jėga, įprastą šeimos modelį sustruktūravo į Oidipo kompleksą (dėl ko vėliau Luce Irigaray išreiškė kritiką), o subjektą, bandantį pažinti save priskyres veidrodžio pakopai, iš kurios išaugo Narcizo mitas. Freudo sąvokos ne tik įsitvirtino psichoterapeutų terminijoje, bet ir pagilino literatūros suvokimą. Subjektai tapo tarsi matematiniai uždaviniai – tereikėjo pasirinkti tinkamą raktą – vieną iš Freudo sukurtos teorijos konceptų. Literatūros kūrinys subjektai tapo atskirą tematiką ir problematiką turinčiais mikropasauliais, kurių veiksmus, charakterio savybes nulemia ne tik aplinka, bet ir vaikystėje patirtos ir užmirštos traumos. „Subjekto veiksmus lemia tam tikri nematomi veiksniai – istorinės aplinkybės, gamybos procesai ir sąmonė, kurie ir suformuoja subjektą“²⁴. Psichologinei subjekto tapatybei perprasti ir suvokti S. Freudas pasitelkė ne tik socialinę, istorinę aplinkas, bet ir mitų sąrangą – tūkstantmečius glūdėjusią subjekto sąmonėje. Ilgainiui standartinė S. Freudo psichoanalizė reikalavo naujesnio žvilgsnio, transformacijos, į psichoanalizę besigilinantys vienaip ar kitaip stengėsi šią teoriją pakreipti ar papildyti savo teoriniais modeliais. Anot S. Freudo, „kiekvienai šių potraukių [mirties ir gyvybės] rūšių būtų priskirtas ypatingas biologinis procesas (augimas ir nykimas), kiekvienoje gyvosios substancijos dalyje abiejų rūšių potraukiai veiktų drauge, tačiau jų mišinys būtų nevienodas, tad tam tikra substancija galėtų tapti pagrindine Eroso atstove“²⁵. Kaip teigia S. Freudas, šių potraukių augimo arba nykimo proceso metu jų santykis nevienodas – gyvybės potraukis nugalė mirties potraukio atžvilgiu ir atvirkščiai, tačiau, kad ir koks šio derinio rezultatas būtų jis būtų apie

²³ Sigmund Freud, *Anapus malonumo principo*, Vilnius: Vyturys, 1999, p. 169.

²⁴ Audronė Žukauskaitė, „Psichoanalizė ir postfeministinė kritika“, *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus Pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 184.

²⁵ Sigmund Freud, Min. veik., p. 169.

nugalėjusio potraukio eroso buvimą, jo atstovavimą. Žmogaus kaip būtybės prigimtinis tapatumas neleidžia jam atsiriboti nuo gamtiškojo pasaulio, gyvybės ir mirties potraukių sąveikos jame. Šio pasaulio kartinė ir bene svarbiausia figūra yra Dievas, neveltui Aristotelio vadintas nematomu judintoju.

Nors Freudas ir suskirstė ir sudėliojo žmogaus mąstymą, prigimtinių jusliškumą, seksualumą ir troškimų regimybes į atskiras lentynas, Jacques'ui Lacanui, dar vadinamam „Prancūzijos Freudu“ pritrūko griežtesnių apibrėžčių ir struktūros. „Taigi Lacanas imasi „atstatyti istorinį teisingumą“ ir perskaito Freudą kartu su Saussure'u. Nors Lacanas dažnai skelbiasi „grįžtas prie Freudo“, tarp jų teorijų nėra jokio tolydumo: Lacanas ima atskiras Freudą sąvokas ir interpretuoja jas dažnai priešingai, išryškindamas arbitralų, sąlyginį psichinių fenomenų pobūdį“²⁶. Tokiu būdu psichoanalizė išgyveno slinktį ir atsidūrė „postruktūralizmo kontekste“. Lacanas tarsi perkūrė psichoanalizės teoriją ir sustruktūrino ją į keturis esminius konceptus: sąmonę, geismą, pakartojimą, perkėlimą. Anot Audronės Žukauskaitės, šio subjekto formavimuisi lemiamos reikšmės turi įsivaizduojama, simbolinė ir tikrovės plotmės, kurios „apibrėžia subjektą kaip susikertančių tapatybių rinkinį“²⁷. Įsivaizduojama plotmė subjektą formuoja jau vaikystėje, kai subjektas veidrodyje atpažįsta savo kūną: „kadangi iki šio vaizdinio subjektas savo tapatybės tarsi ir neturi, galime teigti, jog vaizdinio dėka subjektas ne tiek identifikuojasi, kiek konstituoja“²⁸. Būtent iš to ir kylantis narcisizmo fenomenas, kuris, anot Freudo, „susijęs su agresyvumu ir destruktivumu savo atžvilgiu, nes subjektas nori užslopinti svetimybę ar išorę, nuo kurios yra visiškai priklausomas“²⁹. Anot A. Žukauskaitės: „Narcizo mitas paaiškina, kodėl narcisizmas laikomas infantiliu reiškiniu: čia subjektas yra visiškai priklausomas nuo savo atvaizdo, nuo to kito, kuris palaiko, patvirtina jo tapatybę“³⁰. Skirtumas tarp įsivaizduojamos ir simbolinės identifikacijų siejamas su vaizdiniu (įsivaizduojama plotmė, matome save tokius, kokius norime matyti) ir vieta (simbolinė plotmė, kurioje subjektas susiduria su Kitu – vieta iš kurios subjektas stebi kitus ir pats yra stebimas). „Kitaip tariant, psichoanalizė nepalieka jokių iliuzijų dėl autentiškos subjekto tapatybės, o apibrėžia ją kaip skirtingų identifikacijos modelių susikirtimo rezultata“³¹.

J. Lacanas teigia, kad geismas neįmanomas be Kito. Iš Freudo pasiskolinęs esmines sąvokas, jis atsigręžė į kalbą. Povilas Senūta teigia: „Garsioji J. Lacano frazė „sąmonė yra struktūruota kaip kalba“ [6] rodo, kad psichiniai sąmonės procesai turi tą pačią struktūrą, kaip ir kalba, vadinasi, norint juos suprasti, būtina suprasti ir pačią kalbą, jos veikimo principą“³². Anot A.

²⁶ Audronė Žukauskaitė, Min. veik., p. 184.

²⁷ Ten pat, p. 185.

²⁸ Ten pat, p. 186.

²⁹ Ten pat, p. 186.

³⁰ Ten pat, p. 187.

³¹ Ten pat, p. 188.

³² Povilas Senūta, „Keturi pagrindiniai Jacqueso Lacano psichoanalizės konceptai“, *Logos*, 2011, nr. 68, p. 216.

Žukauskaitės, „pagrindiniai sąmonės veiklos principai – kondensavimas ir perkėlimas – veikia taip pat kaip pagrindiniai poetinės kalbos principai – metafora ir metonimija“³³. Tyrinėtoja kelia klausimą, kas atsitinka su sąmonės fenomenais, kurie nepaklūsta kalbos struktūros principams. Viena esminių įžvalgų galima laikyti A. Žukauskaitės mintį, kad „tai, kas nepasirodo, kas nėra iškeliamą į reprezentacijos ekraną, yra tikrovės branduolys, besipriešinantį mūsų pastangoms viską apibrėžti kalba“³⁴. Subjektas susidurdamas su įsivaizduojama ir simboline plotme taip pat susiduria ir su tikrove, kurią J. Lacanas skiria į du tipus: realybę ir tikrovę. „Realybė apima įsivaizduojamas ir simbolines reprezentacijas, o tikrovė nurodo į ikidiskursyvų branduolį, kuris priešinasi reprezentacijai“³⁵. Bandydami suvokti, kas yra „tikrovės branduolys“, kuris priešinasi subjekto struktūruotam mąstymui ir kelia sumaištį bei chaotiškumą, atsigręžiamo į pamatinę S. Freudą mintį apie erosą: erosas kaip visa apimantis ir giliai įsišaknijęs subjekto tikrovėje veiksnys ne tik sukuria tikrovės branduolį, kuris priešinasi kūniškai egzistencijai nuolat reikalaujamas įsivaizduojamos ir simbolinės plotmės reprezentatorių, bet ir fundamentaliai susijungia su geismo konceptu. P. Senūta teigia, kad „Psichoanalizės išradėjui ši struktūra – sąmonė – reiškė sąmonei niekaip nepasiekiamą, bėlaikį ir vietos neturintį fenomeną, kurį galima „aptikti“ tik per jo iškraipytus pasireiškimus: kalbos riktus, sapnus, užmiršimus“³⁶. Tokiu būdu poeziją kaip subjekto kūrybinį matmenį galime suvokti kaip vieną iš sąmonės darinių ir pasireiškimų, glūdinčių anapus sąmonės, ir todėl tokį artimą erosą problematikai.

P. Senūta teigia, kad „Nors S. Freudas manė, kad svarbiausias psichoanalizės terminas yra sąmonė, J. Lacanas su tuo nesutiko: „geismas yra žmogaus esmė“[20]“³⁷. J. Lacanas geismo sąvoką skiria į tris tipus: reikmę, reikalavimą ir geismą. „Geismas – tai santykis su Simbolinės plotmės didžiuoju Kitu, su kurio perspektyva siekiama susitapatinti“³⁸. Kitaip tariant, subjektas (žmogus) geidžia to, ko geidžia Kitas. Užtikrinti „normalų psichikos funkcionavimą“ gali *reikalavimas* kaip viena iš geismo conceptualiųjų dalių, kuri žymi santykį su didžiuoju Kitu – „privilegiuotu“ patenkinti norus, pavyzdžiui, motina³⁹. „Kalboje geismas pasirodo kaip tam tikras trūkumas ar stoka, kaip pertrūkis reikšmės grandinėje. Tai paaiškina, kodėl Freudui tokie svarbūs reikšmės iškraipymai: būtent jie yra vienintelis kelias į sąmonės geismą“⁴⁰. Geismas psichoanalizės požiūriu – vienas esminių konceptų, nurodančių į subjekto sąmonės nukreiptumą viena ar kita linkme, todėl jo problematika itin svarbi, tyrinėjant tekstus – sąmonės pasireiškimus.

---

³³ Audronė Žukauskaitė, Min. veik., p. 189.

³⁴ Ten pat, p. 190.

³⁵ Ten pat, p. 190.

³⁶ Povilas Senūta, Min. veik., p. 217.

³⁷ Ten pat, p. 217.

³⁸ Audronė Žukauskaitė, Min. veik., p. 193.

³⁹ Ten pat, p. 192.

⁴⁰ Ten pat, p. 193.

P. Senūta teigia, kad geismo esmė tai geismas visada turintis kitą lygmenį „geismo geismą“[30]. Kitaip sakant, „geismas siekia ne patenkinimo, bet veikiau savo paties pratęsimo – paties geismo“[31]⁴¹. S. Freudo mąstysenoje tarsi atrandame geismo suvokimo raktą – tai aristoteliška laimės siekiamybė, J. Lacanas geisme visų pirma išvelgia „geismo geismą“. Freudas teigė, kad galutinė laimės / malonumo siekimo baigtis „ne visada gali sutapti su malonumo tendencija“⁴².

Tolesniam tyrimui itin svarbu atskleisti eroso ir *thanato* tarpusavio sąveiką: šie du esminiai elementai subjekto sąmonėje ir lakoniškas geismo suvokimas ir bus naudojami tyrime, siekiant iširti nuo mitinės sąmonės neretai neatsiejamą poezijos erotiškumą.

II.2. Mito reikšmė ir literatūrinė vaizduotė

Pereinant prie mito kritikos ir mitopoetikos sąvokos, svarbu pristatyti šios tyrimo krypties susiformavimą. Anot Eleazaro Meletinskio, „XVIII ir ypač XIX a., iš dalies ir XX a. įsitvirtina du nauji literatūros ir mitologijos santykių tipai, susiję su realizmu ir romantizmu. Pirmasis tipas – sąmoningas tradicinio siužeto ir „topikos“ atsisakymas vardan galutinio perėjimo nuo viduramžių „simbolizmo“ prie „gamtos pamėgdžiojimo“, prie realybės atspindėjimo adekvačiose gyvenimiškose formose; antrasis tipas – bandymas sąmoningai, visiškai neformaliai, netradiciškai panaudoti mitą (ne jo formas, o jo „dvasią“), kartais įgaunantis savarankiškos poetinės mitokūrybos charakterį“⁴³. Subjektas perkeldamas savo troškimus į mitinį laiką (nepaisant to, ar tai krikščioniškas, ar Antikos mitų pasaulis) prie jo prisiliečia būtent per gamtos matmenį. Gamta neišvengiamai susijusi su mitiniu laiku, nes ir pati mitinė pasaulėjauta dabartinius laikus pasiekia dar iš priešistorės, kai žmogus ėmė pamažu atsiskirti nuo gyvūnijos pasaulio. Tokiu būdu ėmė formotis žmonija, tačiau net ir atsiskyręs nuo gyvūnų pasaulio, žmogus liko labai glaudžiam ryšyje su to pasaulio gimdytoja – gamta. Darbe nagrinėjamos poezijos kloduose aptinkamas subjektų kontaktavimas su gamtiškuoju pasauliu bus vienas esminių elementų meilės ir mirties eroso paieškose.

XX a. pradžioje iš James'o Frazerio „Auksinės šakos“ išaugusios mitologinio literatūros interpretavimo nuostatos davė pradžią mitologinei kritikai⁴⁴. Anot Kęstučio Nastopkos, „mitas išgyvenamas kaip tikrovė, veikianti pasaulio ir žmonių likimą. Žmogus orientuojasi erdvėje ir laike remdamasis ne tik savo individualių pojūčių visuma bei individualia patirtimi, bet ir bendruomenės

⁴¹ Povilas Senūta, Min. veik., p. 220.

⁴² Sigmund Freud, Min. veik. p. 41-42.

⁴³ Елеазар Мелетинский, *Поэтика мифа*, Москва: Российская академия наук, 2000, p. 280.

⁴⁴ Kęstutis Nastopka, „Mitinis literatūros matmuo“, *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus Pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 140.

įteigtomis kolektyvinėmis idėjomis bei vaizdiniais, socialine laiko kategorija, susijusia su bendruomenės gyvenimo ritmą valdančiu ritualiniu periodiškumu, arba socialine erdvės kategorija, atspindinčia sociumo sandarą“⁴⁵. Kitaip tariant, mitas – tai kolektyvinės patirties modelis sekliai iššaknijęs individo sąmonėje ir pasąmonėje. Mito archajiškumas ir ritualizmas – universalija individo jusliškame patyrimo ir savęs suvokimo kelyje. Anot Nastopkos, „socialinė mito funkcija ištirpsta psichologinėje [...] mitu laikomas bet koks fantazijos vaizdinys individualiojo meninėje kūryboje, sapnuose, haliucinacijose[10]“⁴⁶. Toks mąstymas mitą priartina prie psichoanalizės ir poetinės kalbos reikšmių interpretacijos. N. Frye’us, mitą suvokdamas kaip „socialinės komunikacijos tarpininką“, teigia, kad „archetipai yra asociacijų pluoštai“. Remdamiesi tokiu suvokimu, galime teigti, kad poezija tik viena iš daugelio sferų, kuriose mitas, jo asociacijos ir ritualai išgyvenami kaip subjekto realybė (įsivaizduojama, simbolinė, tikrovė). Anot K. Nastopkos, „pasikartojantis simbolinės komunikacijos veiksmas tapatinamas su ritualu, o nepatenkintas tikrove geidimas – su sapnu“⁴⁷. Tikrovė svarbi ne tik dėl savo galios suvesti subjektą ir didįjį Kitą, bet ir dėl geismo, kurį ji skatina. Anot K. Nastopkos, „begalinė ir amžina yra ne tikrovė, o įsivaizduojamos geidimo ribos“⁴⁸. Kaip galima pastebėti, tiek psichoanalizės, tiek mitopoetikos akiračiuose geismas kaip konceptas užima labai svarbų vaidmenį. Poezija taip siejama su geismu, kai subjektas nebenori būti apglobtas gamtos, o pats nori apglobti ją savo neįsivaizduojamo geismo regimybe, vizijomis ir poetine kalba. „Grynajame mite susiduria du priešingi – dievybių ir demonų – pasauliai, metaforiškai tapatinami su tuo kas geidžiama ir kas negeidžiama. Geidžiamąjį pasaulį išreiškiančią vaizduotę N. Frye’us vadina apokalipsine, negeidžiamąjį – demoniškąja“⁴⁹. Apokalipsinę tikrovę atstovauja „augmenija“, „sužmoginta gyvūnija“ ir „pirmąsčiai elementai“. Apokalipsinė tikrovė – įvairių žmogaus geismo formų pripildyta plotmė. Demoniška tikrovė – „geidimo atmestas pasaulis“, kuriam būdingas: „žmogui priešiški dievai“, „kraujomaiša“, „homoseksualizmas“, „gyvūnijai atstovauja pabaisos ir grobuonys“, gamta vaizduojama kaip dykuma, griuvėsiai, mirštanti pasaulio dalis, o meilė kaip pražūtingi kūno geiduliai. Anot Neringos Lūžienės, „kuo mažiau mitu tikima, tuo laisvesnės tampa jo interpretacijos, tuo universalesnės, ne konkretų mitinį įvykį pateikiančios, rodosi jo tiesos“⁵⁰. Kitaip tariant, tikėjimas mitu ne visada nuosekliai atkartoja paties mito istoriją, o kartais gali tapti tik figūra tam tikrų kontekstų panaudojimu, norint atspindėti vaizduojamo įvykio, ar lyrinio subjekto situaciją.

---

⁴⁵ Ten pat, p. 141.

⁴⁶ Ten pat, p. 141.

⁴⁷ Ten pat, p. 142.

⁴⁸ Ten pat, p. 143.

⁴⁹ Ten pat, p. 143.

⁵⁰ Neringa Lūžienė, „Graikų mito virsmas literatūra“, *Darbai ir dienos*, 1998, nr. 6 (15), p. 205.

Prancūzų tyrinėtoji Gastonui Bachelard'ui S. Freudas taip pat padarė didžiulę įtaką. G. Bachelard'as tiria žmogaus prigimties konceptus, siedamas literatūrą su psichoanalize, individo minties tradiciją su mitologija. G. Bachelard'as išskyrė kelis žmogaus psichiką veikiančius elementus – žemę, ugnį, vandenį ir orą, apmąstė šių elementų kuriamąją ir griaujamąją galią. G. Bachelard'as teigė: „Destrukcija šiuo atveju daugiau nei pasikeitimas, ji yra atsinaujinimas“⁵¹. Geismas jo sampratoje tai meilės ir mirties virsmas mirtyje: „Meilė, mirtis ir ugnis susilieja vienoje akimirkoje [...] Pėdsakų nepaliekanti totalinė mirtis – laidas, kad visiškai išvykstame anapus. Tai reiškia visko netekti, kad viską gautum“⁵². Geismas, anot G. Bachelard'o, subjektyvus ir sąlygotas – jis negali tilpti į sistemingos teorijos rėmus. Svajonės kategorija – universali ir lemianti žmogaus psichinį ambivalentiškumą. „Mitai buvo permąstomi, aiškinami, taisomi, tačiau niekada nebuvo nei pamiršti, nei pakeisti abstrakcijomis. Aukščiausios būties kategorijos, įkūnytos poetiniuose vaizdiniuose, liudija mums pamatinį graikų minties bruožą – vaizdumą“⁵³. Išskiriant vaizdumą kaip pamatinį graikų minties bruožą, galima teigti, kad poezijoje mitas tarsi įsikūnija metaforose. Mitopoetika veikia kaip mitas poezijoje, pritraukdama slėpinį dievų pasaulį, priartindama esminius žmogaus prigimties, žmogaus filosofinės minties tradicijos principus, paversdama mizerišką egzistenciją – maskaradišką, žaidimo mitais vieta. Sąveikaudama su teopoetika – ji tampa dalimi ir teologinės sąmonės raiškos poezijoje. Anot Paulio Ricoeuro, mito tradicija įtvirtina „visas tas veikimo ir mąstymo formas, su kurių pagalba žmogus save supranta pasaulyje“⁵⁴. Ši P. Ricoeuro mintis tarsi duoda atsakymą, ką individui reiškia mitas. Mitas ne tik poezijoje, bet ir prozoje atsiskleidžia kaip žmogaus prigimties ištakos, žmogaus istorinė sąmonė su savais simboliais ir vertybių parabole. Dabarties žmogaus atskirtis mito atžvilgiu tarsi leidžia mitus sumoderninti – pritaikyti juos sau, įsikūnyti į mitų personažus ir atlikti kitokius veiksmus, nei pirminiame mite. Mito pertransformavimas poezijoje ne visada paties mito perpasakojimas, o tik tam tikrų galių ar ritualų priskyrimas sau.

---

⁵¹ Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 36.

⁵² Ten pat, p. 37.

⁵³ Ten pat, p. 209.

⁵⁴ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika: interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 33.

III. Eroso formos ir metamorfozės Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia‘os Plath poezijoje (tarp meilės ir mirties)

III.1. Egzistencinio alkio erosas: skonio, kvapo ir bado fenomenai

Algis Mickūnas teigia, kad patirti erosą galima tik visiškai jam atsidavus ir išsižadėjus savęs. Tuomet aistra patiriama kaip nežinomas, nesuprantamas troškimas, kuris nebūtinai reiškia atsidavimą lytiškumui⁵⁵. Remiantis šia tyrinėtojo mintimi galima kelti hipotezę, kad erosas ne tik kūniškojo geidulio apimtos sąmonės skatintojas, bet ir atvirkščiai – jis gali tapti ir jusliškai įtemptos būsenos – egzistencinio alkio lėmėjas. Alkis, kuris ateina per skonį, kvapą ir pačia paprasčiausia prasme – per norą valgyti, per badą. Poetinėje eilėraščių dinamikoje – lyg iš požemių kylančio troškimo sublimacija pačiame aukščiausiam taške, kai troškimas užgniaužiamas.

Toliau aptariamų autorių kūryboje aptinkamas gyvybiškai svarbaus eroso skverbimasis į pasaulį reflektuojančio lyrinio subjekto sąmonę. Eroso formų skirtingumą lemia įvairūs bei platus geismo patirties laukas. Kaip jau ir minėjome, kartu su pagrindinėmis autorėmis literatūrinei mirties eroso tradicijai svarbus ir ankstesnės poezijos kontekstas, kurį šiuo atveju reprezentuoja Emily Dickinson. E. Dickinson „579“, S. Plath „Aš esu vertikali“ (angl. „I am vertical“), B. Pūkelevičiūtės „Noriu valgyti“ ir Liūnės Sutemos eilėraščiuose erosas pasireiškia skirtingu lyrinių subjektų alkio kaip troškimo ir geismo patyrimu. Eilėraščių protagonistai – tai trys mąstytojai, kurie kalba apie: 1) filosofinę alkio prasmę dviejų priešstatų įtampos lauke: sotulio ir badavimo; 2) jusliško troškimo patenkinimą ir estetinį katarsį norint numalšinti troškimą, kurį sukuria skonio ir kvapo refleksija; 3) egzistencinį žmogaus išnykimą aromatų mikropasaulyje per kvaitulio patirtį. Dvilypė alkio dinamika – ne tik svaiginanti, bet ir griauianti – ypač matyti Liūnės Sutemos poezijoje. Alkis išreiškiamas per žemės materiją:

Bevaisiai, alkani sodai –
nederlingi, ištroškę laukai
[...]
rėplioja miestai,
lyg šimtakojės pabaisos, beprotnamiai suaugę,
lyg neišbrendami miškai –
nei vieno skynimo,

⁵⁵ Algis Mickūnas, *Summa erotica*, Vilnius: Apostrofa, 2010, p. 89.

nei vieno kirtimo,
kuriuose išsilietų saulė ar mėnuo,
kuriuose žaistų vaikai,
ar svajotų mylintys –
tu šiandien rašei kreida
ant mano nugaros – ⁵⁶.

Alkis eilėraštyje projektuojamas per žemės supriešinimą su kultūra – naikinančia, griauinančia miesto kultūra, kurioje nelieta vietos erotinės meilės santykiui, svajonių džiaugsmui ir ateities kartoms. Mizeriškas nederlingų laukų vaizdas kuria nykstančio, besibaigiančio pasaulio stigmą. Beprotnamiai – žmogaus, praradusio sveiką nuovoką simbolis, pamišimo ir beprasmybės semantinį lauką suponuojantis darinys. Šiuo atveju matome griovimo principą, kurio metu alkis nukreipiamas „prieš išorinį pasaulį ir kitas gyvas būtybes“⁵⁷. Subjektas nesijaučia saugus, jis pažeidžiamas ir silpnas, alkanas grožio ir kvapų, derlingų žemių.

B. Pūkelevičiūtės eilėraštis pradedamas teiginiu:

Noriu valgyti.
Noriu dantimis draskyti stangrių gyvulių
kraujuojančius raumenis, traiškyti kietus
riešutų branduolius⁵⁸.

Protagonistas savo troškimo galia ir didybe alkį konstruoja per jėgos ir skaldymo metaforas. Alkis čia perauga ne tik į norą, bet į geismą būti ir griauinančia jėga. Stangrus ir kruvinas gyvulio raumuo nurodo į jaunystės ir pilnatvės simbolį, kuris kaip ir kietas riešuto branduolys atspindi ir žemės kaip materijos prarijimą. Tai ir pirmapradžio žmogaus laukiniška laikysena: valgyti, draskyti, traiškyti – su alkiu ir pasididžiavimu, tarsi sumedžiojus grobį. Šį vaizdą keičia kitas – švelnesnis, tačiau kupinas aršių, tarsi protą užtemdžiusio alkio suponuotų veiksmų:

Aš atsinešu lenktas pintines bejėgių vaisių.
Nagais įsikimbu į karščiuojančius jų skruostus
ir perplėšiu juos.
Aitrus saldumas laša mano delnais⁵⁹.

Čia galima įžvelgti ir uždrausto vaisiaus motyvą, kadangi vaisiai yra bejėgiai, bet ir protagonistas yra bejėgis – sukaustytas alkio ir troškulio – jis pasiduoda ir paklūsta savo troškimui. Juslinio pasaulio įtampas laukas ryškus tuo, kad vaisius perplėšiamas, nesidalinamas, tai ne paprasti kąsniai, o godus rijimas, kupinas eroso. Saldumo aitrumas taip pat nurodo skonio kaip atskiros patirties, kuri jau tampa grynai fizinio ir juslinio pasaulio pradmės kategorija. Skruostai, delnai, lenktos pintinės, vaisiai – taip pat pilnumos ar puslankio figūros, kurie kaip ir žemė, kaip ir

⁵⁶ Liūnė Sutema, *Sugrįžau: poezijos rinktinė*, Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos leidykla, 2009, p. 189.

⁵⁷ Stig Fhaner, *Psichoanalizės žodynas*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 81.

⁵⁸ Birutė Pūkelevičiūtė, *Metūgės*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 48.

⁵⁹ Ten pat, p. 48.

mėnulis atspindi tam tikrą žmogui svarbią formą ir raišką – vaizdo, lytėjimo, skonio ir kvapo mikropasaulyuose. Įmantriai pasikartoja trijų veiksmažodžių tirada: atsinešu, įsikimbu, perplėšiu. Toliau pateikiamas vaizdas jau turi liepiamosios nuosakos, o gal prašymo intonaciją, kuria ir užbaigiamas preliudas į norą valgyti:

Duokit man juodųjų lydzijų, miško uogų/
skausmingos rūgšties ir kadugių kartumo./
Aš noriu žįsti žemės šaknis – pasiimti visas/
jos paslaptis ir gailias sultis⁶⁰.

Nuo saldaus aitrumo pereinama prie noro patirti pačių karčiausių ir rūgščiausių skonių – tarsi žaidžiant ir mėgaujantis. Žemės šaknų žindimas – pasaulio pažinimo geidimo įvaizdis, geismas pažinti ir pasiimti visa, kas tik galima ir kas nevalia (paslapties motyvas). Toliau konstruojamas troškulio natiurmortas:

Noriu gerti –
Iščiulpti visus šaltinius iki pat jų prasidėjimo
Gerti iš plono stiklo taurių ir iš molinių
ąsočių
Iš ąsočių – putojančių pieną.
Pieną: pirmą ir vienintelį vyną⁶¹.

Šiame vaizde matome tarsi neprijaukinto gyvulio gėrimą, kuris tyras savo nepažinumu pasauliui. Pienas čia tampa sakralizuotu – pirmuoju ir vieninteliu vynu. Pirmas paragavimas ir patyrimas neatstos kitų, mat kiti vynai bus ne vieninteliai, o šaltiniai ne nuo pat prasidėjimo gelmės. Anot S. Freud, „griovimo potraukis visada tarnauja Eroso iškrovai“⁶². Šiame eilėraštyje jusliškai paveiktas Ego perima iš Id libido energiją, kuri paverčiama griaujamąją jėga tam, kad būtų patenkintas alkis. Galima kelti prielaidą, kad vaizduojamas mito žmogus ir mitinė sąmonė tarsi įtraukiama į geismo išbūti, patirti, jausti tik saldžius ar tik karčius skonius, kurie žymi dialektinį pasaulio pažinimą ir kartu troškimą gauti savo geismo objektą – pradedant nuo medžioklės grobio, baigiant pirmuoju putojančiu pienu. P. Ricoeuras teigia: „refleksija yra mūsų pastangos egzistuoti ir mūsų troškimas būti įsisavinamiems per kūrinis, kurie liudija šią pastangą ir šį troškimą“⁶³. B. Pūkelevičiūtės eilėraštyje būtent tokią lyrinio subjekto stovėseną matome. Jis imantis tai, kas duota gamtos, tam, kad išgyventų ir kad patenkintų savo troškimą. Lyrinis subjektas – mitinio pasaulio sąmonę įkūnijantis įvaizdis, kuriame telpa nevaldomas nepažabotumas ir laukiniškumas – alkį patiriant kaip godulį, geismą ir kaip savo egzistencijos tęstinumui reikalingą formą.

---

⁶⁰ Ten pat, p. 48.

⁶¹ Ten pat, p. 48.

⁶² Sigmud Freud, Min. veik., p. 170.

⁶³ Paul Ricoeur, Min. veik., p. 18-19.

Troškimo mirti, prarasti save ir susitapatinti su gamta jauseną randame ir S. Plath eilėraštyje „Esu vertikali“. Šio eilėraščio protagonistas suvokia save kaip menkesnį ir geriau mirusį, nei kankinamą nakties aromatų kvaitulio. Taip jis tarsi nori atiduoti duoklę, gamtos pasauliui – paniekina žmogaus prigimtį ir vertę:

O mieliau būčiau horizontali.
Aš nesu medis su šaknimis dirvoje
Čiulpiantis mineralus ir motinišką meilę
O kad kiekvieną kovą galėčiau švytėti lapija,
Ir nesu sodo patalų gražuolė
Viliojanti mane jai išdalintais „Ak!“ ir įspūdingai išdažyta,
Nežinanti, kad privalėsiu greitai nužydėti⁶⁴.

Horizontalumas – tai mirusiojo pozicija. Ją lyrinis subjektas renkasi mieliau, nei vertikalumą ir gyvojo būseną, todėl tokio apgailestavimo liūdesyje protagonistas apmąsto save medžio bei gėlės vietoje. Šis troškimas nebūti tuo, kuo esi, viena vertus, reiškia savo egzistencijos neigimą ir, kita vertus troškimas transformuojamas į kitą – labiau vertingą ir skleidžiantį grožį kūną. Veikiamas jį supančio grožio, lyrinis subjektas tarsi nurodo į savęs praradimą – jis geidžia tapti grožio ir amžinybės įsikūnijimu:

Lyginant su manimi, medis yra nemirtingas
Ir gėlė galva žemesnė, bet kokia pritrenkianti
Ir aš norėčiau vieno ilgaamžiškumo ir kitos drąsos⁶⁵.

Kitame posme nusakomas eilėraščio laikas – naktis:

Šianakt, užtvindytoji žvaigždžių šviesos,
Medžiai ir gėlės išsklaido savo
vėsius aromatus⁶⁶.

Kvapo ir aromato linija dar labiau sustiprina lyrinio subjekto patirtį. Kvaitulio apimtas jis nebemato savęs, išnyksta nakties ir kvapų erdvėlaiky:

Aš vaikštau tarp jų, bet jie manęs net nepastebi
Kartais galvoju, kad kai miegu
Tobulai panašėju į juos –
Mintys išnyksta⁶⁷.

Eilėraščio pabaigoje lyrinis subjektas savo horizontalią poziciją sujungia su mirties motyvu:

Man daug natūraliau gulėti.
Tada dangus ir aš esame atviraime pokalbyje,
Ir aš turėčiau būti daug naudingesnė kai atgulsiu pagaliau:

---

⁶⁴ Alfonsas Andriuškevičius, *10 angliakalbių poetų*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 93.

⁶⁵ Ten pat, p. 93.

⁶⁶ Ten pat, p. 93.

⁶⁷ Ten pat, p. 93.

Tada medžiai galės paliesti mane bent kartą ir gėlės
suras laiko man⁶⁸.

Anot Tomo Kačerausko: „gyvenimas – beviltiškas žmogaus bandymas išsiveržti iš jo. Mūsų veiksmams reiškiasi pasaulinė valia, kuri mus artina prie mirties“⁶⁹. Šiame eilėraštyje aiškiai atsiskiria dvi tikrovės: viena – geismo ir fantazijos, kita – naktinio pasivaikščiojimo sode. Kyla klausimas, ar antrinė tikrovė, kuri išgyvenama kaip netikra, kaip fantazija ar sapnas jau nebetenka realios patirties statuso? Jei tai vienintelė protagonisto patiriama tikrovė – kartu tai ir pirminė materijos tikrovė. Anot Arthuro Schopenhauerio, įvairių būsenų kaita nulemta priežastingumo dėsnio, kuris kartu ir atspindi materijos esmę. Pastarosios tikslas – „laikantis priežastingumo grandinės visas galimas materijos būsenas redukuoti viena į kitą ir galiausiai į vieną būseną“⁷⁰. Lyrinio subjekto būseną išsiplečia iki fantazijos ribų, kurias suponuoja troškimas nusimesti žmogiškumo našlą ir pavirsti vėsiu aromatu ar medžio lapija. Dviejų tikrovių susidūrimas lyrinio subjekto patirtyje tampa noru išsilaisvinti ir ištrūkti iš gyvenimo rėmų. Pasaulinės valios kaip visą sugrąžinančio veiksnio į pirminę gyvybės stadiją apmąstymas randamas ir S. Freudo tyrime. Remdamiesi hipoteze apie eroso ir *thanato* kovą, galime teigti, kad erosas – įtraukianti į gyvenimą ir sugrąžinanti prie mirties jėga. Eroso ir *thanato* susidūrimas lydi kiekvienos gyvos būtybės egzistavimą. Šiame S. Plath eilėraštyje ryškus ir autorės poezijoje itin dažnas – mirties potraukio motyvas. Jis kartu tampa ir opozicija B. Pūkelevičiūtės eilėraščio protagonistui. Galime kelti prielaidą, kad šie du eilėraščiai tai mitinės sąmonės ir modernios sąmonės konceptai. Sodus ar parkas, kuriuo vaikšto lyrinis subjektas – tai susidūrimo su kultūra ženklas, kuris ir atspindi modernumą, mat žmogus išsiveržia iš mitiškos būtybės kiauto ir vėl atgimsta kitokiu – besilenkiančiu, nusižeminusiu prieš žmogaus rankos sukurtą grožį. Tuo pačiu jis geidžia suvokti savo egzistencijos prasmę, jausdamas priklausomybę savo mirtingam kūnui ir amžino gyvenimo grožiui.

E. Dickinson eilėraštyje „579“ – tarytum mitinės ir moderniosios sąmonės sintezė, kuri atskleidžia patirties sukaupimą, geismo subtilumą ir dvasios raidą. Čia itin aktualus P. Ricoeuro požiūris: „Primenu ją [Hegelio Dvasios fenomenologiją – E.P.] todėl, kad jos interpretavimo būdas yra diametraliai priešingas froidiškajam. Psichoanalizė mums siūlė grįžti į archaiką, dvasios fenomenologija siūlo judėjimą, kuriame kiekvieno pavidalo prasmė slypi ne prieš tai buvusiam, o po jo atsirandančiame pavidale“⁷¹. Tokiu būdu, anot P. Ricoeuro, sąmonė iškeliama už savęs, priešais save, į būsimą prasmę, kurios kiekvienas etapas panaikinamas ir kartu išsaugomas kitame⁷².

⁶⁸ Ten pat, p. 93.

⁶⁹ Tomas Kačerauskas, „Filosofinis Schopenhauerio pesimizmas ir egzistencinis mąstymas“, *Valios metafizika: Schopenhauerio filosofinės interpretacijos*, Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 261.

⁷⁰ Arthur Schopenhauer, *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*, Vilnius: Versus Aureus, 1995, p. 77.

⁷¹ Paul Ricoeur, *Min. veik.* p. 28

⁷² Ten pat, p. 28.

Remiantis šiomis P. Ricoeuro mintimis, E. Dickinson eilėraštis atrodo kaip išbaigtas kultūros ir gamtos susiliejimas, apmąstomas tarsi atsiribojant ir nuošaly. Eilėraštyje gimsta mąstytojas, kuris klausia, ar sotumas visada pasotina; ar geisti, pavydėti kito gėrio nėra ėjimas prie išsilaisvinimo; ar alkis nėra sąstai, kuriuose tampa apgautas – prarandi susilaikymo ir bado metu sukauptą stiprybę. Eilėraštis pradedamas lyg išpažintis:

Po daugel metų alkanų –
Štai pietūs, pagaliau.
Virpėdama keistu vynu
Aš pasivaišinau⁷³.

Iš vieno sakinio sužinome apie lyrinio subjekto praeitį ir dabartį. Pietų simbolinė dimensija prašosi dešifruojama kaip ritualas po daugel alkanų metų – pamirštas, neturėtas, nesigviešiamas. Vyno gėrimas čia taip pat nurodo į ritualinį veiksmą:

Stalus, kaip šitas, jau mačiau -
Kai alkio vedina
Pro langus į turtus žvelgiau,
Jų nesigviešdama⁷⁴

Itin subtiliai perteikiamas gaižulys ir neviltis. Lyrinis subjektas tarsi atlieka apsivalymą pasakodamas apie skurdo ir bado metus, tačiau su išdidumu ir patosu, nenorėdamas nužeminti savo kaip būtybės – žmogaus didybės. Šis kalbėjimas kiek primena graikišką tragizmą, kai mirštama su šypsena ir pasitenkinimu veide (Medėja), tik šiuo atveju – alkstama, o ne mirštama. Kitas vaizdas vėl tarsi neleidžia pabėgti nuo ritualo lauko – niekas taip neaktualizuojama kaip duona ir vynas (paskutinės vakarienės motyvas):

Kasdienė duona – trupiniai.
Soti aš nebuva.
Gamtos bufetuose dažnai
Su paukščiais „pietavau“⁷⁵.

Šiame vaizde lyrinis subjektas taip pat dar kartą patvirtina, kad alkis ir badas buvo palydovas, o gamta – buvo prieglobstis, kurioje atrandamas dar vienas pietų ritualas, kitoks, nei jaučiamas dabar išgyvenamas – prie tikro pietų stalo. Esminę šio eilėraščio mintį išsako lyrinio subjekto išreikštas asketiškumas:

Gausumas sužeidė mane.
Pasijutau keistai –
Tartum kalnų uogelė
Prisirpus pakeleį⁷⁶.

⁷³ Emily Dickinson, *Pusiaudienio krantai*, vertė Sonata Paliulytė, 2009, Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos leidykla, 2009, p. 113.

⁷⁴ Emily Dickinson, *Min. veik.*, p. 113.

⁷⁵ Ten pat, p. 113.

⁷⁶ Ten pat, p. 113.

Paskutinėse dviejose eilutėse įtvirtinama lyrinio subjekto būseną – patiriant gamtos ir kultūros susidūrimą. Kelias – tai kultūros ženklas, žmogaus išrastas ir kalnų uogoms netinkamas augti. Lyrinis subjektas taip pat save palygina su kalnų išaugintu vaisiumi, kuris ir turi likti ten, kur yra – pievose su vabzdžiais ir paukščiais. Eilėraštis užbaigiamas metonimiška parafraze:

Aš pasisotinau. Dabar

Žinau, kad alkis – tai

Atvertas langas žmoguje.

Išliuogsi – praradai⁷⁷.

Alkis, godumas ir geismas patenkinti troškimą – šiuo atveju tai ne tik fizinio, bet ir dvasinio alkio ritualinės nuorodos. Lyrinį subjektą sotumas priverčia jaustis nepatogiai, jis praranda savęs dalį – tą stipriąją savo tapatybės dalį – užgniaužtą geismą, kuris ir tampa pačiu aukščiausiu tašku hėgeliškos dvasios fenomenologijoje. Geismas suskliaudžiamas, ir lieka tik juslinio pasaulio vilionės, su kuriomis kovojantis lyrinis subjektas parodo šio įtampos lauko suponuojamą dvasios raidos būvį ir galimybę nugalėti erosą. Tiek saldžiai aitrūs vaisiai B. Pūkelevičiūtės eilėse, tiek E. Dickinson vėsių nakties aromatų kvaitulys ar duonos stalas tampa to paties geidulio patenkinimu. Tik paskutiniuoju atveju – jis krikščioniškas, asketiškas ir graikiškas – iliuzija apmąstoma tragizme – žmogui vis tiek lemta pasiduoti, jei ne Erotui, tai *thanatui*.

Aptartų eilėraščių linijos nurodo į tam tikrus dvasios raidos etapus: mitinės sąmonės perėjimą į moderniosios ir pastarosios perėjimą į religinės patirties lauką. Šie dariniai išryškina poezių daugiasluoksniškumą ir eros problemos sklaidą jų kūryboje. Erosas pasirodo esąs neatsiejamas nuo žmogaus egzistencijos ir estetinių paieškų. B. Pūkelevičiūtės poezijoje skonis iliustruoja alkio didybę ir spalvingumą – nuo saldaus iki aitraus ir kartaus, nuo pirmo ir vienintelio pieno iki šaltinių prasidėjimo gelmės; S. Plath poezijos pasaulyje alkis ateina per geismą nebūti ir kvapą, kuris įjautrina lyrinio subjekto jusles – priverčia nemąstyti, užgniaužti kvapą, siekti (ne)būti. E. Dickinson poezija tarsi netiesiogiai sujungia minėtų autorių lyrinius subjektus viską perteikdama per išpažinties ir paskutinės vakariinės motyvą – jis tarsi sako skaitytojui, kokia skurdi žmogaus egzistencija būtų, jei nejaustume geidulio ir kokia stipri išsipildžiusių troškulių galia – atimanti, sugriaunanti, patenkinanti.

---

⁷⁷ Ten pat, p. 115.

III.2. *Maištaujantis erosas: valia žudyti kaip galia įprasminti*

Maištas kaip kategorija gali būti įvairialypė, pasireiškianti skirtingomis formomis ir kitoniškomis eroso atmainomis. Kaip teigia Antanas Andrijauskas:

Egzistencializmo estetika ir meno filosofija formuojasi po Pirmojo pasaulinio karo, kilus visuotiniam nusivylimui tradicinėmis Vakarų civilizacijos vertybėmis ir prasidėjus sudėtingam estetiškos sąmonės transformacijos procesui, nulemtam apokaliptinių špengleriškų *Der Untergang des Abendlandes* (Europos saulėlydžio) nuotaikų⁷⁸.

Subjektas, kaupiantis patirtį ir kryptingai keliaujantis savojo „aš“ suvokties link, gyvena savo istorinio laiko dvasioje ir susiduria su tam tikrais besiformuojančios visuomenės mechanizmais, darančiais įtaką ir jo kūno konstitucijoms. Plotinas teigia, kad „kūno materijai būtini tam tikri daiktai, bet ji nėra nei gyva, nei protinė, o įdomus lavonas“⁷⁹. Užuoat, adoravęs kūną kaip dieviškumo atvaizdą, jis atskiria šias dvi materijas – dieviškąją ir žmogiškąją / kūniškąją. Pirmajai – dieviškumo materijai priskyres „protinį judėjimą“, antrajai – žmogiškajai priskiria tokias pagrindines funkcijas: kilimą iš „pirmojo prado“, būtinybę „save apibrėžti“ ir grįžimą pas pirmąjį pradą⁸⁰. Panašią paralelę galime išvelgti ir subjekto, kuriame grumiasi erosas ir *thanatas* santykių apibrėžtyje. „Schopenhaueris aiškino, kad būtį tvarko akla, neprotinga, nepažini ir iracionali valia. Kultūra ir menas esančios nepakartojamos tos valios objektyvizacijos. Iš čia plaukė teiginys, kad bet kokia iškili veikla priklauso nuo žmogaus individualumo ir jo talento“⁸¹. Maištas kaip valios objektyvizacija tiriamojoje poezijoje reiškiasi įvairiomis formomis. Maišto kategorija pasireiškia per eroso skleidimąsi įvairiausiomis kryptimis: maištas prieš Dievą ir krikščionišką religiją; maištas prieš vyro lytį; kartu su šiomis maišto variacijomis atsiveria ir geismas mirti kaip maišto prieš desperatišką žmogaus egzistenciją stigma.

Toliau aptariamas maištas įgyja ir teopoetinį pavidalą. Maištas teologine prasme prasideda nuo pradžios mito, kai pirmieji žmonės įgyvendina ne individualų, bet universalų – visos žmonijos maištą – tarp sielos ir kūno troškimų. Anot P. Ricoeuro: „sielos tremties mite kūnas yra savotiškas suvedžiotojas, įkeltas į žmogaus vidų. Konfliktas tarp gėrio ir blogio čia suprantamas kaip vidinis konfliktas tarp kūniškų žmogaus troškimų ir sielos (kūną suprantant simboliškai – kaip tai, kas žmoguje priešinas jo laisviems sprendimams)“⁸². Laisva valia kaip fenomenas sietina su maišto kategorija, nes subjektas trokštantis maištauti visų pirma turi išsilaisvinti iš normų, tradicinio požiūrio ar paties savo praeities. Įvairios egzistencinės krizės (karo grėsmė, egzodas), amžinojo

⁷⁸ Antanas Andrijauskas, *Grožis ir menas: estetikos ir meno filosofijos idėjų istorija (Rytai-Vakarai)*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996, p. 558.

⁷⁹ Plotinas, Apie dvi materijas, *Filosofijos istorijos chrestomatija: Antika*, Vilnius: Mintis, 1977, p. 463.

⁸⁰ Ten pat, p. 164.

⁸¹ Algirdas Gaižutis, „Schopenhauerio grožio metafizika“, *Valios metafizika: Schopenhauerio filosofinės interpretacijos*, Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 158.

⁸² Paul Ricoeur, *Min. veik.*, p. 35.

gėrio sąvokos keitimasis, atsižvelgiant į istorines ir politines tendencijas verčia subjektą išgyventi vidinius konfliktus.

S. Plath eilėraštis „Tėvelis“, kuriame lyrinis subjektas trokšta tėvo mirties, tampa viena pagrindinių rinkinio „Ariel“ ašių, nurodančių į lyrinio subjekto dvasinę krizę: kieno pusę pasirinkti – tėvo nacio ar motinos, turinčios žydiškas šaknis? Šio eilėraščio politinis aspektas – pasaulinis karas ir nacių režimas. Ar kaip kitaip, patikslinti sąvokas dėl nacizmo, nes kontekstas platesnis... Žydiško kraujo turinti lyrinio subjekto motina (autobiografinis kontekstas) sukuria terpę maištui. Du lyrinio subjekto egzistencijos davėjai – tėvai – žvelgiant iš sociologinės pusės, ar istorinės politinės pusės? vienas kitam visiškai priešingi. Šiame eilėraštyje nevengiama vokiškų žodžių, reikšminių vietų pavadinimų, nurodančių į žydų koncentracijos stovyklas:

Aš maniau kiekvienas vokietis buvai tu.

Ir nešvanki kalba

Lyg variklis, lyg garvežys

Pūškavo per žydišką mane.

Žydai į Dachau, Auschwitz, Belsen

Aš pradėjau kalbėti kaip žydė⁸³. (pažodinis vertimas – darbo autorės, E. P.)

Šio eilėraščio įtampos augimo centre lyrinis subjektas nusprendžia: „Tėveli, aš turėjau tave nužudyti.“⁸⁴ Mirties potraukis nuskamba kaip tam tikra dvasinio alkio dilema ir lyrinio subjekto galimybė išsilaisvinti: su mirtimi mirtų ir slegianti našta. Viena „BBC“ radijui pateiktame interviu S. Plath pati trumpai paaiškino šio kūrinio sąrangą: „eilėraštis kalba apie merginą, turinčią Elektros kompleksą. [...] Jos atvejis kompliktuotas fakto, kad jos tėvas buvo naxis, o motina – dalinai žydė. Dukterijoje šios dvi skirtingos kilmės susijungia ir paralyžiuoja viena kitą – pagaliau ji turi įveikti šią siaubingą alegoriją tam, kad išsilaisvintų“⁸⁵. Dar vienas aspektas, atsiskleidžiantis šiame eilėraštyje – savęs transformavimas ir tapatybės ieškojimas. Grožiu, žavesiu ir geiduliu apdovanota moteris S. Plath poezijoje neretai yra atsidūrusi ribinėje mirties apmąstymo situacijoje visą griaujamąją jėgą nukreipia prieš vyrų lytį. Tačiau tam, kad labiau atskleistume mitopoetinę šio fenomeno reikšmę, pasitelkime Bibliją, o tiksliau, Juditos knygą: „Ji nusivilko našlės drabužį, / kad suburtų užgautuosius Izraelyje. / Ji pasitėpė veidą kvepalais, / susegė plaukus diadema / ir apsivilko lininį apdarą, kad jį suvilnotų. / Jos sandalai sužavėjo jo akis, / jos grožis užbūrė jo protą, / ir kalavijas nukirto jam galvą! / Nuo jos drąsumo persai drebėjo, / jos drąsos

⁸³ Sylvia Plath, *The Collected Poems*, Harper and Row, Publishers, New York, 1981, p. 222.

(„I thought every German was you./ And the language obscene/ An engine, an engine/
Chuffing me off like Jew./ A Jew to Dachau, Auschwitz, Belsen./I began to talk like Jew“)

⁸⁴ Ten pat, p. 222. („Daddy, I have had to kill you.“)

⁸⁵ Interviu BBC studijoje su Sylvia Plath [žiūrėta 2014.04.30], prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=g2lMsVpRh5c>

(„The poem is spoken by a girl with an Electra complex.(...) Her case is complicated by the fact that her father was also a Nazi and her mother very possibly part Jewish. In the daughter the two strains marry and paralyze each other –she has to act out the awful little allegory once over before she is free of it.“)

medai išsigando. / Kai mano kuklieji suriko kovos šūkį./ tuos apėmė klaikas.“ (Jud 16, 7-11)⁸⁶

Nepamirštant grožio svarbos, kuriuo apdovanota Judita ir kuris jai padeda patekti į Holoferno palapinę – mat Judita jam sukelia geidulį ir jis nori ją sugundyti, šiame bibliniame motyve galima išvelgti ir psichoanalizės teorijai pažįstamą frustraciją, kitaip – keršto troškimą. S. Plath eilėraštyje „Tėvelis“ subjektas (dukra) trokšta atkeršyti tėvui už žydams padarytas skriaudas. Eilėraščio metu dukra kreipiasi į tėvą įsakydama daugiau jam to nebedaryti – nebebūti nacių. Tėvo nužudymo metafora veikia kaip lyrinio subjekto sąmonės maištas. Tėvas buvęs Dievo vaidmenyje ir persimainęs į Liuciferio figūrą tampa priešu ir kartu „aš“ savasties dalimi, kurią reikia pašalinti. Dvasinė įtampa trukdo išlikti laisvai ir kilniai, todėl nei motinos kraujas, nei tėvo nacizmas netampa kliūtimi geisti laisvės. Tėvo nužudymo metafora tampa ne tik tėvo, bet ir Dievo metafora, taip išsiplečiant maišto sferai ir kryptims. Praeitį stumia lyrinį subjektą į ateitį lyg nevaldoma eroso jėga, trokštanti nugalėti mirties potraukį. Maištaujanti S. Plath poezija atsiskleidžia tiek į feminizmą nukreiptuose eilėraščiuose (stereotipinės motinystės, žmonos statuso ir moters (ne)laisvės temos), tiek ir teopoetinio žvilgsnio reikalaujančiose temose. Eilėraštyje „Dama Lozorius“ taip pat išskyla nacizmo, žydų problematika, išsakoma evangelinės Lozorius figūros traktuote. Poetės subjektas susitapatina su Lozoriumi, kuris neleidžia nusižudyti. Šiame eilėraštyje lyrinis subjektas – Lozorius tampa ir pono gydytojo, kuris yra ir Dievas, ir Liuciferis:

Pone dieve, pone Liuciferi,
 Saugokitės
 Saugokitės.
 Iš pelenų
 Aš pakylu raudonais plaukais
 ir ėdu vyrus kaip orą⁸⁷.

Maišto prieš Dievą ir prieš Liuciferį temos eilėraščio pabaigoje perauga į neapykantą vyrų giminei. Mirties ir gyvybės potraukių kovos traktuotė leidžia teigti, kad lyrinio subjekto patirtys ištraukia jo sąmonę iš įprastų stereotipinių realybės gniaužtų ir įstumia į nevaržomo eroso glėbį. Šiame tapsme praeitis realizuojasi dabartyje kaip tam tikras atspirties taškas maištauti. Religiniai, ideologiniai, autobiografiniai ir socialiniai kontekstai įgyja atitinkamą moderniosios sąmonės formą. Skirtingos intonacijos ir skirtingos jausenos eilėraščiai byloja apie eroso virsmus, besikeičiančias formas ir tęstinumą. Eilėraštyje „Avilio atvežimas“ subjektas apmąsto laisvės temą po mirties, o pačią laisvę supranta kaip gerojo Dievo valią:

Aš – ne medaus šaltinis,

⁸⁶ Šv. Raštas. *Senasis ir Naujasis testamentas*, vertė A. Rubšys ir Č. Kavaliauskas, Lietuvos Biblijos draugija, 1999 [žiūrėta – 2014.05.13], prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Jdt_16

⁸⁷ Sylvia Plath, *The Collected Poems*, Harper and Row, Publishers, New York, 1981, p. 244.

(„Herr God, Herr Lucifer/ Beware/Beware./Out of the ash/ I rise with my red hair/And I eat men like air“)

Tad ko jos turi pas mane sugrįžti?

Rytoj būsiu geruoju Dievu, paleisiu jas visas į laisvę.

Laikyti dėžėje tik kartą leista⁸⁸.

Lyrinis subjektas iškelia laisvės problemą per amžinojo gyvenimo kategoriją, o sugrįžimas į avilį prilyginamas grįžimui pas Dievą. Susitapatinimas su Dievu lyriniam subjektui leidžia išplėtoti ir tikrosios laisvės sąvoką, čia lyrinis subjektas tarsi teigia, kad laisvė tai nėra privilegija turėti amžinąjį gyvenimą, laisvė yra turėti laisvę apskritai.

B. Pūkelevičiūtės eilėraštyje atsiskleidžia geismas sukurti naują pasaulį:

Kurk savo žemę!

Ir savo – dangų

Garsiai rėkia didžiuliai dirvonai – šaukiasi

tavo rankų ir meilės.

[...]

Praplėšk juodą velėną.

Ten miega nauji pavasariai ir ateinančių kartų aistros⁸⁹.

Juodos velėnos praplėšimas, dirvonai, besišaukiantys meilės, simbolizuoja mitinį pirmosios žemės suvokimą. Žemė – tai kūnas, kurį privalo paliesti Kūrėjas. Kitaip tariant, erosas turi pažadinti miegančią gyvybę, atitolindamas mirties potraukį. B. Pūkelevičiūtės eilėraštyje taip pat ryškiai atsiskleidžia mirties potraukis, tačiau jis nukreiptas ir prieš pačią save:

Aš esu apkartus pati savimi ir bijau vidurdienio

Todėl tavo glėbys turi būti du lenkti kalavijai.

Kad aš neišsigelbėčiau⁹⁰.

Skirtingai nuo Juditos su kardu rankoje, čia lyrinis subjektas leidžia kalavijus laikyti savo priešui, nes be keršto troškimo vis dėl to meilės mirtyje trokštama labiau. Galima teigti, kad dieviškumo pavidalas čia įgyja mirties eroso formą. Kita ištrauka:

Tu vėl esi kaip jaunas mėnuo – kai ištiesiu

ranką, atsisuki į mane ašmeniu.[...]

Tik nerodyk liūdno savo Dievo veido ir gar-

siai nesimelsk –

Aš esu amaras ir paliksiu tave liesą kaip

šaką.⁹¹

Maištas teologinėje plotmėje atsiskleidžia prieš Dievą ir maldą – subjektas susitapatina su kenkėjais, kurie naikina augalus, neleidžia jiems žydėti, todėl galima teigti, kad čia pasireiškė griovimo principas.

---

⁸⁸ Sylvia Plath „Avilio atvežimas“, Tautvydos Marcinkevičiūtės vertimas [žiūrėta 2014.04.06], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/buvo/versti/plath/eilerasc.htm#avilio>

⁸⁹ Birutė Pūkelevičiūtė, Min. veik., p. 69.

⁹⁰ Ten pat, p. 38.

⁹¹ Ten pat, p. 36.

Gilesniam ne tik S. Plath, bet ir B. Pūkelevičiūtės poezijos tyrimui naudingas A. Mickūno apžvelgtas Sapfo mito laukas: „Centrinę vietą Sapfo poezijoje užima idealus moters gyvenimo laikotarpis tarp vaikystės ir vedybų: tuo metu jauna mergina išgyvena žaismingą atsipalaidavimą ir pasiekia aukščiausią dvasinį kilnumą“⁹². Šią moters gyvenimo sampratą galima ar netgi būtina taikyti tiriamos poezijos autorėms, mat jų pasaulis – tai Sapfo mito ilgesys, išreiškiamas per maištą, besireiškiantį dvasiniu alkio, Dievo paieškomis ir mirties ilgesiu. Matriarchatas kaip vienintelė valdžia šių poečių pasaulyje tampa ir vienintele religija. Maištas atsiveria kaip atviras dviejų poečių mikropasaulis, atskleidžiantis jų dvasinio išsilaisvinimo paradigmas. S. Plath poezijos lauke itin svarbus moters dvasinio kilnumo ir dvasinės laisvės išsaugojimas.

Keršto tema aktuali ir Liūnės Sutemos eilėraštyje „Vendeta“:

kraujo kerštas svaigus
kaip aguonų pienas
saldus kaip baltų
dobilėlių medus⁹³.

Kaip matome lyrinio subjekto kerštas kupinas svaigulio ir saldumo – taigi labiau artimas meilės, o ne mirties erosui. Kitos eilutės byloja apie Senojo Testamento intertekstus:

Aš turėjau gimti Korsikoj,
giminės kerštu pirmajam šauksme,
giminės keršto skoniui burnoj –
[...]
Veltui mokė mane,
Veltui pirštu vedžiojo Šventajam Rašte:
– Atsuki kitą veido pusę –
Aš kitos neturiu –
Akis už akį –
mėlyną už rudą
[...]
Dantis už dantį,
Pieninis už auksinį – ⁹⁴.

Maištaujantis erosas perauga į kerštaujantį, vis labiau šėlstantį ir įgaunantį mirties eroso pavidalą. Panašiai kaip ir S. Plath ir B. Pūkelevičiūtės eilėraščiuose – atsiranda nauja Dievo samprata, Dievo kuris neturi kitos veido pusės, Dievo, kuris negali rodyt savo liūdno veido ir veltui mokančio Dievo. Kaip ir B. Pūkelevičiūtės eilėraštyje, amaro įvaizdis atsiskleidžia ir Liūnės Sutemos poezijoje:

Juodos dėmės ant vaisių

⁹² Algis Mickūnas, *Summa erotica*, Vilnius: Apostrofa, 2010, p. 87.

⁹³ Liūnė Sutama, *Mėn. veik.*, p. 139.

⁹⁴ Ten pat, p. 140-141.

Amaras

ropoja sodais –

bus tuščios pintinės ir išdžiūvus burna – ⁹⁵.

Verta paminėti, kad šios autorės poezijoje atsiskleidžia ir maištauojantis lyrinis subjektas, neigia savo kūno laikinumą:

Esu neprijaukinama mirties –

ana moteris,

ieškanti žemės purios savo pėdom,

šaukianti žemę motinos vardu [...] ⁹⁶.

Liūnės Sutemos eilėraščiuose atsiskleidžia ne tik bašliariška seksualizuotos ugnies samprata, bet ir metafizinė žemės plotmė. Anot G. Bachelard'o, „meilė – tik perteikiama ugnis, ugnis – meilė, kurią reikia pasiekti“ ⁹⁷. Gamtiškieji žemės ir ugnies elementai atsiskleidžia per maištauojantį erosą kaip tapatybės projekcija (norėjimas sugrįžti atgal į materiją, atgal į pirmaprades būsenas).

S. Plath kūrybos kontekstai labai platūs – nuo gamtos motyvų, buitinių situacijų, asmeninio identiteto skerspjūvio, įtraukiant ir autobiografinius kontekstus, iki politinių intertekstų, reikalaujančios apibrėžties. Šokiruojanti S. Plath poezijos dinamika ir jausmingas, plastiškas B. Pūkelevičiūtės erosas – lyg dvi skirtingos maištauojančio eroso formos. Tačiau kaip vien svarbiausių maišto užduočių tiriamojoje poezijoje išlieka lyrinio subjekto laisvė, moters tapatybės tęstinumas, ryžtas atsisakyti Dievo. Tokio maištauojančio eroso akivaizdoje ir kuriamas atviras, geismingas, tūžmingas pasaulis. Galima daryti prielaidą, kad lyriniai subjektai tampa ne kasdieniškos, o įtemptos situacijos dalyviai, kada supratimas, jog niekada nebūsi laisvas ir esi pasmerktas mirti tik dar labiau skatina patirti Sapfo salos sapną. Eroto ir *thanato* pasaulių kova žmogaus viduje pereina į maištauojančio eroso formą. Į moderniosios teopoetinės sąmonės lauką poetes atvedanti eroso ir maišto jungtis – skvarbi, lanksti ir netikėta. Maišto kategorijos iškilimą iš subjekto sąmonės galime suvokti kaip dvasinio alkio pasekmę.

---

⁹⁵ Ten pat, p. 46.

⁹⁶ Ten pat, p. 46.

⁹⁷ Gaston Bachelard, *Min. veik.*, p. 43.

III.3. Antikinio ir biblinio mito raiška eroso sklaidoje

3.1 Antikinės ir lietuvių mitologijos akiratis mirties vaizduotėje

Hesiodiškoje sampratoje Erotas pristatomas kaip neapsakomo grožio dievaitis: „Bei Erotas, kuris iš dievų nemirtingų gražiausias, / Alpulį keliantis, jis ir dievų visų, ir mirtingų / Nugali širdį krūtinėj ir atima nuovoką sveiką“⁹⁸. Sveikos nuovokos praradimą ar alpulio atsiradimą sukeliantis Erotas brėžia aiškią liniją tarp malonumų ir kančios. Anot Pierre'o Hadot, kuris reflektuoja Epikūro mokyklą: „svarbiausia yra išvaduoti savo „kūną“ nuo kančios ir padėti jam pasiekti malonumą“⁹⁹. Hedonistinė Epikūro tradicija artima erosui dar ir dėl dieviškosios kategorijos sampratos: „dievybę jis supranta ne kaip kuriančią, valdančią, savo valią žemesniesiems primetančią galią, bet kaip aukščiausios būties tobulumą: laimę, netrūnumą, grožį, malonumą, ramybę“¹⁰⁰. Viena vertus, erosas siejamas su malonumu, kita vertus – malonumo geidimas sąlygojamas psichinės ar simbolinės tikrovės sąveikos su subjekto pasąmone.

Graikų mito intertekstai, jų sublimavimas S. Plath poezijoje persipina su poezijoje glūdinčiu Thanatos. Tai dalyvauja kuriant ir anksčiau aptartą mirties potraukį, geismą mirti patiriant malonumą. Graikiškos tradicijos tęsimas atsiskleidžia eilėraštyje „Briauna“: tai – mito apie Euripido Medėją kontekste vaizduojama moters tragedija. Vienas iš autorės paskutiniųjų eilėraščių kalba apie savižudybės garbę, traktuojant ją kaip kilnumą, vidinę žmogaus didybę, tobulybę. Eilėraštis panašus į pasakojimą, kurio centre moterį stebintis pasakotojas tarsi tyrinėja mirusios moters kūną iš šalies – šaltai ir preciziškai:

Moteris jau tobula.

Jos mirusį

Kūną užbaigia šypsena,

Graikų likimiškumo iliuzija

Teka jos togos klostėmis,

Jos basos

Kojos tarytum sako:

Nuėjome ilgą kelią, jis baigės.¹⁰¹

Graikiškas, kilnios mirties suvokimas sublimuojamas ir persipina su Medėjos mitu:

Po negyvą kūdikį – baltą gyvačiukę – susiraitė

Prie kiekvieno

Pieno ąsotėlio, jau tuščio.¹⁰²

⁹⁸ Hesiodas, *Teogonija*, Vilnius: Aidai, 2002, p. 15.

⁹⁹ Pierre Hadot, *Antikos filosofija – kas tai?*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 135.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 143.

¹⁰¹ Alfonsas Andriūškevičius, *Min. veik.*, p. 107.

¹⁰² Ten pat, p. 107.

Vaikai kaip dalis eilėraščio subjekto nužudomi kartu. Savižudybė čia traktuojama kaip garbės kodeksas – graikiškos tragedijos ištaka.

Ji įglaudė

Juos atgal savo kūnan kaip žiedlapius

Užveria rožė, kai sodas

Pastyra, ir ima kraujuot aromatais

Švelnios ir gilios naktinių gėlių gerklės¹⁰³.

Fantasmagoriškas vaizdinys nukelia į gamtos matmenį, kuriame metaforizuota gėlių funkcija: kraujavimas aromatais – tarsi mirusios moters analogija, ontologinės prasmės ieškantis veidrodis, siekiantis įamžinti anapusybės siaubą realybėje.

Mėnuo visai neturi dėl ko liūdėt,

Tik spokso užsimaukšlinęs kaulo gobtuvą

Jam tai jokia naujiena.

Jo gedulas yra ir tįsta¹⁰⁴.

Platoniškoje sampratoje mėnuo lyginamas su trečiąja lytimi – androginais: „vyriškoji giminė buvo kilusi iš Saulės, moteriškoji – iš Žemės, o abejus pradus turinčioji – iš Mėnulio“¹⁰⁵. Aristofano pateiktas žmogaus prigimties mitas per eilėraščio simbolinę plotmę byloja apie groteskišką subjekto sąmonės projekcinį tapatinimąsi su mitiniais įvaizdžiais, figūromis. Mitopoetinis sluoksnis taip pat atsiskleidžia eilėraštyje „Mito darymo mirtis“¹⁰⁶ (angl. „The Death of Myth-Making“): „Dviejų dorybių kelionė eržu ir kuinu,/ šlifuoja mūsų peilius ir žirkles“¹⁰⁷ (pažodinis vertimas – darbo autorės, E. P.). Eilėraštyje kalbama apie namų šeiminkės likimą, kurias atitolinamas nuo senojo pasaulio, kuriai peršam kasdienybės instrumentai ir motiniški verkšlenimai. Eilėraščio pavadinime figūruojantis mitas – tai prarasta dalis, pasaulis, kurio ilgimasi. Antikos pasaulio ilgesys jaučiamas ir kituose eilėraščiuose: „Dvi Persefonės seserys“¹⁰⁸ (angl. „Two Sisters of Persephone“); „Mido šalyje“¹⁰⁹ (angl. „In Mida's Country“); „Privati žemė“¹¹⁰ (angl. „Private Ground“); „Paskutiniai žodžiai“¹¹¹ (angl. „Last words“).

Žvelgiant gamtos materijų akiratyje, S. Plath poezijoje pastebimai įsigalėjęs mėnuo, o Liūnės Sutemos poezijoje – žemė (moteriškojo prado elementas), ugnis. Lietuvių autorės lyrikoje Antikos mitus „pakeičia“ pagoniškieji dievai arba biblinės istorijos. Eilėraštyje „Žemės nereikia mylėti“ matome mizerišką eroso plotmę:

Žemės nereikia mylėti –

¹⁰³ Ten pat, p. 107.

¹⁰⁴ Ten pat, p. 107.

¹⁰⁵ Platonas, *Puota, arba apie meilę*, Vilnius: Aidai, 2000, p. 29.

¹⁰⁶ Sylvia Plath, *Min.veik.* p. 104

¹⁰⁷ Ten pat, p.104. („Two virtues ride, by stallion, be nag / To grind our knives and scissors“.)

¹⁰⁸ Ten pat, p. 31.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 99.

¹¹⁰ Ten pat, p. 130.

¹¹¹ Ten pat, p. 172.

ji visuomet jausis išduota,
ir, visom šaknim smaugdama savyje
tretįjį brolių,
ji persekios tave
savo derlium ir bergždumu,
ir augins, ir išaugins tavyje
neapykantą žmogui –
ir išaugins tave sau¹¹².

Liūnės Sutemos kaip ir S. Plath eilėraštyje vyrauja sąmonės vaizdiniai su žudomomis artimų žmonių figūromis – vaikais, broliais. Tiek Medėjos vaikai, tiek pasakų herojus trečiasis brolis – simbolinę reikšmę turintys konceptai, kurių intertekstualumas suteikia poezijai daugiau nei vienos prasmės dominavimą, skirtingą projekcinį tapatinimąsi. Blogio pradas, kuris gimsta su užsmaugiamo brolio vaizdiniu – naujos pradžios riboženklis, po kuriuo slypi neapykanta žmogui. Kitame Liūnės Sutemos eilėrašty pasakų herojaus, trečiojo brolio Jono vaizdinys tik sustiprinamas, o žemei vėl priskiriamos baudžiančio dievo funkcijos: „Dviejų brolių žemė/priekaištaudama baigia išsiurbti/ vaikystės beržą,/ neįsirpusį vynuogyną/ir svajones iš trečiojo brolio akių“¹¹³. Anot N. Lūžienės, „Mitas yra tikra tiesa, nes jo esmė – objektyviai duotas substancialumas, nepriklausęs nuo žmogaus (subjekto)“¹¹⁴. Žemė veikia kaip dievybė, dieviškoji materija, tikroji ir vienintelė žmogaus pradmės ištaka.

Ji žaliuoja žemėlapiuos priekaištaudama –
ir klusniai, vis dar tebesvajodamas,
grįžta Pasakų Jonelis į ją –¹¹⁵.

Žemė – tai, kas išjudina subjekto būties pamatus, ji iššaukia, išmalda, nes ji – „viena ir bevardė“¹¹⁶. Vienietinė ir vienatinė žemė Liūnės Sutemos eilėraščiuose įgyja baudžiančios ir apdovanojančios kategorijos bruožus. Idėjiniam Liūnės Sutemos eilėraščių diaugiasluoksniškumui svarbi mitinio ir jusliškojo pasaulių jungtis:

Aš nevalgau ir nebadauju –
tik paukščius lesinu
saulėgrąžų sėklom, augintom
mėnulio pilnatyje –
Ir tris kartus nusilenkus
prašau Žemynos, kad ji saugotų
laukus ir sodus visose šalyse,
gindama nuo nederliaus ir paukščių –

¹¹² Liūnė Sutema, Min. veik., p. 63.

¹¹³ Liūnė Sutema, Min. veik., p. 62.

¹¹⁴ Neringa Lūžienė, Min. veik., p. 197.

¹¹⁵ Liūnė Sutema, Min. veik., p. 62.

¹¹⁶ Ten pat, p. 62.

Mano paukščiams auga saulėgražos
mėnulio pilnatyje¹¹⁷.

Šiame eilėraštyje susijungia ne tik moteriškasis – žemės, bet ir androgenų, trečiosios lyties pradai (mėnuo). Žemyna – dievybė, simbolizuojanti žemės gaivališkumą ir vaisingumą. Subjektas malda gina žemę nuo skurdžiojo eroso (apie kurį plačiau bus kalbama paskutinėje tyrimo dalyje) jėgų, nuo *thanato*. Galima teigti, kad minėtuose eilėraščiuose pasireiškia „emocinė ambivalencija“, kai tam pačiam objektui reiškiami tiek meilės, tiek neapykantos jausmai¹¹⁸. Liūnės Sutemos eilėraščio lyriniam subjektui rūpi išsaugoti ne tik grožį, bet ir patį mito instrumentą – Nojaus laivą:

Jei myli mane, būki Nojaus arka – –
ir išsaugoki elnią devyniaragį,
kamanę dūzgiančią, žaltį Žilviną ir save – –
išsaugoki man – –¹¹⁹.

Išsaugojimo momentas čia atsiskleidžia kaip būtinybė norint išlikti gyvam, norint išsaugoti gyvenimą, o kartu ir jame esantį grožį. Taip pat trokštama išsaugoti ir žaltį – pirmosios nuodėmės liudininką, tarsi vėl konstruojant Adomo ir Ievos mito iliuziją. Dar kitame eilėraštyje žemė vėl susiejama su pasaka:

Žemė plokščia ir pikta,
sako man juokdarys,
iš pasakų knygos atėjęs –¹²⁰.

Subjektas šiame eilėraštyje jaučiasi nesuprastas, vienišas – jį supa šalčio metafiziką transliuojantys „plieniniai paukščiai“, „geležiniai vorai“ ir „nieks nesijuokia mane išgirdęs, varpeliais skambančia kepure – “¹²¹. Eilėraščio pabaigoje subjektas nusprendžia grįžti į savo pasaulį – į pasaką. Pasakos-mito pasirinkimas rodo, kad tikrovę stengiamasi išstumti kaip tam tikrą vaizdinį. „Gynybos mechanizmas, kurį pasitelkiant, tokios psichinės reprezentacijos kaip nerimą keliantys geismai, vaizdiniai ir mintys yra išstumiamos į nesąmoningąją sferą“¹²². Gynybos proceso metu norima apsaugoti idealizacijos objektus – tai kas siejasi su gėriu – pasaka, mitu. Mitinis pasaulis taip pat reiškiasi eilėraščiuose „Kainas“, „Tik Medeinė viena liko čia“, „Neišraudosi, neišleliosi, Medeinė“, „Niekieno žemė I“, „Niekieno žemė II“.

B. Pūkelevičiūtės mitinis pasaulis taip pat labai kontrastingas: toje pačioje eilėraščio erdvėje susiduria ir Dievas ir griauianti prarajos angelo figūra:

Vidurdienis raudonas.
Kaip žaizda.

---

¹¹⁷ Ten pat, p. 200.

¹¹⁸ Stig Fhaner, Min. veik., p. 10.

¹¹⁹ Liūnė Sutema, Min. veik., p. 232.

¹²⁰ Ten pat, p. 232.

¹²¹ Ten pat, p. 232.

¹²² Stig Fhaner, Min. veik., p. 102.

Ant visos žemės krinta juodas angies šešėlis.

Jos piktas geluonis praskeltas pusiau.

Ir todėl visoj žemėj tyla.¹²³

Juodas angies šešėlis – tai ir pirmųjų žmonių Adomo ir Ievos prigimtinės kaltės naratyvas, N. Frey'aus sampratoje – demoniškos erdvės simbolis.

Aš esu prarajos angelas - - -

Mano sparnais laša derva.

Aš geriu iš karčių šulinių. Todėl trokštu –

kaip nusekusios jūros dugnas.

Nes aš esu angelas, vardu Abbadon¹²⁴.

Subjektas tapatinasi su griovėjo, naikintojo demonu. Čia ryškus blogio simbolikos laukas, nurodantis į demonišką erdvę. Svarbu pastebėti, kad troškulio motyvas – jau aptarta alkio paradigma, kuri persmelkia ne tik B. Pūkelevičiūtės, bet ir kitų autorių kūrybą. Alkis kaip geismo patenkinti savo fizinius ir dvasinius troškimus aistra neatsiejama nuo malonumo potyrio, kuris apjungia ne tik alkio, bet ir maišto, teopoetinės eroso krypties paradigmas. Kitame B. Pūkelevičiūtės eilėraštyje atsiskleidžia Kristaus mitas, o kartu su juo ir teopoetinė kūrybos plotmė, kuri vėlesnėje dalyje bus aptarta plačiau, o čia norint, parodyti skirtybę tarp teopoetinio ir mitopoetinio eroso, pateikiamas tik vienas pavyzdys:

Aš esu aukštupio srovė – aš sukuosi verpetais.

Mano durys visuomet užrakintos.

- Tebūna ramybė ir tau.

tada aš įdėsiu tavo šonan abi savo rankas:

- Viešpatie mano, nepažįstamas mano

Dieve---¹²⁵.

Šalia liturginių motyvų (ramybės linkėjimas) formuojamas ir Kristaus transformavimas per geismą virsti bent dalele jo kūno. Pradurto Kristaus šono vaizdinys kontrastuoja su kitu „prarajos angelo“ įvaizdžiu. Subjektui būdingas „atitaisymas“, kurio metu norima atstatyti buvusį gėrį ir išstumti kaltės jausmą¹²⁶, taip pat konstruojamas nepažįstamas Dievas kaip savasties dalelė – nepažįstama „aš“ samprata. Galima teigti, kad autorių poezija turi dvilypę eroso prigimtį tiek mitiniu, tiek ir psichoanalizės požiūriu: Erosas ir *thanatos* jungiasi apokaliptinėje ir demoniškoje (Frey'aus modelis) erdvėje. Anot P. Ricoeuro:

pakeistos aukos idėja palengvina individualų kaltumą ir tuo būdu sumažina individui tenkantį neurotinį krūvį (toliau pamatysime, kad individualios neurozės individas išvengia kolektyvinės neurozės kaina) [...] religija

¹²³ Birutė Pūkelevičiūtė, Min. veik., p. 63.

¹²⁴ Ten pat, p. 63.

¹²⁵ Birutė Pūkelevičiūtė, Min. veik., p. 31.

¹²⁶ Stig Fhaner, Min. veik., p. 21.

funkcionuoja kaip paguoda, tai yra ji sutaiko su aukomis [...]ji suteikia džiaugsmų, kuriuos galima traktuoti kaip sublimuotus potraukių sferos, pamatinio Eroto, malonumus.¹²⁷

Remiantis P. Ricoeuro mintimi, kuri tarsi ir pailiustruoja paskutinio eilėraščio dvasią, galima teigti, kad erosas yra ne tik stumianti į priekį jėga, bet ir verčianti individą ieškoti kompromisinių sprendimų. Dominuojantis kaltės motyvas ir noras atstatyti buvusią tvarką (t.y. sugrįžti į materiją, patirti pirmapradiškumą ir pajauti dieviškumą). Mirtis kaip fenomenas subjektui atsiskleidžia ir pirmiausia siejasi su mitais – pradedant Antikos, baigiant lietuvių dievais. Lyrinis subjektas mite atranda ir įprasmina savo tapatumą kaip žmogiškąją (kūniškąją) skirtį. Galima teigti, kad mitai mirties vaizduotėje tampa kilnios, herojiškos mirties simbolika.

3.2. Eroso teopoetika ir egzistencializmo estetika

B. Pūkelevičiūtė ir Liūnė Sutemą į teopoetinę erdvę išveda krikščioniškos tradicijos išjautimas, liturginių motyvų gausa poezijoje, Dievo provaizdis. Abi autorės vienija būties-myriop patirtis, kuri brėžia aštrią egzistencializmo estetikos ribą tarp Dievo ir (ne)Dievo. Taigi mirties ir vis iš naujo lipdomo meilės pasaulio jungtys veriasi ir dieviškos išminties, teologinių tiesų akiratyje. Neretai geismas įkūnijamas į gamtą, kurioje ir surandamas Dievas. Jo ieškanti moteris yra ir visiškai atsiribojanti nuo metafizinio lygmens persona (nenorėjimas būti atpirkta, amžino prakeiksmo troškimas), ir turinti savyje tyro šventumo, nuolankumo, patiriamo vienintelės Dievo valios akivaizdoje. Nuo mitinio lygmens neatsiejama teopoetika išsiskleidžia per lyrinio subjekto sąmonę, taigi psichologinį paveikslą, kuriame vykstanti kova tarp Eroso (gyvybės instinkto) ir *thanato* (mirties instinkto) perauga į egzistencializmui artimą patirčių lauką. Arūnas Sverdiolas teigia, kad „visa žmogaus egzistencija turi būti svarstoma mirties akiratyje. Mirtis dabartiniam mąstymui tampa savotiškas absoliutas“¹²⁸. Todėl tik jaučiant mirties akiratį, apmąstant žmogaus būtį sąmoningai mąstoma ir apie egzistenciją. Egzistencializmo estetika, kurią randame minėtų autorių poezijoje tarsi laiko kapsulė užslėpta metaforoje. Egzistencinei patirčiai artimas akimirkos sustabdymas, nes laikas taip pat kaip dar vienas absoliutas reiškia artėjančią mirtį, baigtinumą, sugrįžimą į būseną, kurioje gimei. Akistata su mirtimi, neišvengiamas gyvenimo laikinumas individą verčia ieškoti atramų krikščioniškame Dievo refleksijos pasaulyje.

Vidinę saviDestrukciją, mazochizmą ir ligas psichiniuose procesuose įžvelgiantis S. Freudas kovą tarp erošo ir destruktijos siūlo laikyti esminiu prieštaravimu žmogui. Anot Viktoro

¹²⁷ Paul Ricoeur, *Min. veik.*, p. 79.

¹²⁸ Arūnas Sverdiolas, *Apie pamėklinę būtį*, Vilnius: baltos lankos, 1996, p. 221.

Franklio, klausimo apie gyvenimo prasmę išvengimas „reiškia nepastebėti esmės, to ką reiškia būti žmogiškąja būtybe“¹²⁹. Vidiniai prieštaravimai fenomenologinės psichologijos ir S. Freudo požiūriu reiškiantys dualistinio eroso ir *thanato* pasaulio susiskaldymą žmogaus viduje gali būti viena iš priežasčių bei problemų ir mūsų tiriamos poezijos lauke. Tik atvirkščiai nuo S. Freudo pateiktos versijos, kai mirties instinktas dezintegruoja ir skaido, B. Pūkelevičiūtės ir L. Sutemos poezijoje šis instinktas jas verčia ieškoti Dievo – taigi, kovoti su mirties instinktu. Tarp geismo gyventi ir geismo mirti vienintele užuovėja tampa trečiasis asmuo, Aristotelio vadintas nematomu judintoju.

„Metūgėse“ autorė ne tik poezija, bet ir savo įžangine kalba išsako labai svarbų momentą – Dievo pasiilgimą: „Ir dar: geliantis geismas sukurti savo pavidalu Dievą, kuris vakarais sėdėtų su tavim ant slenksčio“¹³⁰. „Metūgių“ moteris, kaip teigia pati autorė, patiria vienvė ir sielvartą svetimoje šalyje. Leisdamasi į apmąstymus, kas yra poezija, ji iškelia šio reiškinių magiją: „Tai sapnų glamonėjimas, tai geidžiamybė; kurios nėra“¹³¹. Anot A. Žukauskaitės, „geismas, kaip ir reikšmė, žymi sąmonės subjekto nukreiptumą, nuorodą į tai, kas nėra jis pats“¹³². Pradedant nuo piešiamo fatališkos, galbūt net pražūtingos moters portreto:

Tu esi jaunas. Tu esi ugnis. Tavo rankovės
atraitos.

Būk sielvartas ir vynas. Būk tikras prakeikimas

Pilnatis raudona – jūs liepsnojat lyg deglai.

Štai mes: vergės, heteros ir motinos – tebūna jūsų noras palaimintas¹³³.

Išskiriamas „Tu“ ir „Aš“, tačiau „Tu“ kaip siekiamybė arba geismas. „Tu“ – tai nuodėmė, tai didysis Kitas. „Aš“ kalba už „Mes“ – už moteris, kurios vergės, heteros ir motinos. Šiam „Tu“, kuris yra viskas, sakomi tradiciniai maldos žodžiai („Teesie tavo valia“). Tačiau jam tarsi leidžiama prakeikti moterų giminę sielvartui, ugningam šėlui, dvasiniam alkiui – „Būk sielvartas ir vynas. Būk tikras prakeikimas“¹³⁴. Kristus ateina per vyną, šventąją auką, todėl ir sielvartaujama dėl prigimtinių prakeikimo ir dėl nuodėmės atpirkimo mito. Šiame eilėraštyje galima užčiuopti ir feministinės orientacijos, nukreiptos į vyrų giminę. Su visa žodžio liturgija ir krikščioniška sąmone lyrinis subjektas priima našta, kokia ji bebūtų, tačiau nenutyli to, kas lieka pas nugalėtas moteris: „mes esame tik vynuogynai. / Pilni nuolankumo. Ir pagiežos//“¹³⁵. Anot K. Nastopkos, „apokalipsiniame pasaulyje tikrovė pateikiama žmogaus geidimo formomis. Augmenijai atstovauja sodai, parkai, vynuogienojai, rožė“¹³⁶. Nuolankumas kaip viena iš krikščioniškų dorybių, kaip pasitikėjimo

¹²⁹ Žr. Algis Mickūnas, Min. veik., p. 143.

¹³⁰ Birutė Pūkelevičiūtė, Min. veik., p. 8.

¹³¹ Ten pat, p. 8.

¹³² Audronė Žukauskaitė, Min. veik., p. 103.

¹³³ Birutė Pūkelevičiūtė, Min. veik., p. 35.

¹³⁴ Ten pat, p. 35.

¹³⁵ Ten pat, p. 35.

¹³⁶ Kęstutis Nastopka, Min. veik., p. 143.

jungtis tarp to, kas aš esu ir ką galiu padaryti dėl kito. Eilėraščio „Tu“ simbolizuoja visišką galią – jaunystę, ugnį ir pasiruošimą aukoti („rankovės atraitotos“). Moteris šiame eilėraštyje ne tik mitinio pasaulio provaizdis, bet ir terpė, per kurią krikščioniškas pasaulėvaizdis gali susijungti su magišku, mitiniu moters aistros nepažabotumu. Būtent dėl to moters aistra vis dėl to pažabojama, nes maldos žodžiai („Teesie tavo valia“) tariai kaip burtažodis prieš pačią save. Prakeiksmą priskirdama „Tu“ – tariamai vyriškai giminei – „Aš“ (moteris) užslepia savo pačios norą būti prakeikta amžiams.

Dar vieno eilėraščio maištas ir erosas atsiskleidžia per laiminimo ritualo epizodą. Šis galios ir dovanos simbolis perleidžiamas pačiai sau. Lyrinis subjektas pirmosiomis eilutėmis kovoja su nihilizmu lyg Česlovas Milošas „Epifanijoj Esybėj: „Rytais aš praskiriu du šiltus langinių delnus/ ir mane perlieja saulė. Rytais aš esu permatoma“¹³⁷. Dvejos langinės – ne tik kaip taškas, iš kurio lyrinis subjektas mato, išgyvena, bet ir išbaigtai jaučia pasaulį, jaučia Dievo malonę, todėl palyginimas su delnais toks svarbus. Šie delnai, o ir juose atvertos langinės kaip žaizdos, su kuriomis ateina ir pati aukščiausia – pakylėjimo, atpirkimo dovana. Todėl saulė – šilumos, gėrio, šviesos simbolis, lyrinį subjektą padaro permatomą – švarią, tyrą ir naują. Rytas – naujos dienos, o ir naujos savęs pradžia. Vėliau kuriamas vaizdas su siaurais takais ir mažais mediniais laiptais, ant kurių lyrinis subjektas verkia. Iš didelio ir išganingo ryto, kai lyrinis subjektas jaučia virš žemės sklindančią meilės jėgą, nusileidžiama į materialų pasaulį su daiktais, su karčiu ir kasdienišku jų išjautimu. Lyrinio subjekto savastis mažėja kartu su kasdieniais takais, kurie jau tampa per maži jo sielai ir pernelyg aštrūs. „Tokia aš, kai viena“ – konstatuoja lyrinis subjektas savo vienatvę, kuri trunka ilgiau nei Dievo meilės akimirka. Nežinios, letargo motyvas siejasi su antrosios strofos pradžia:

Tik su tavim aš išeisiu į didelę naktį:

Aš ištarsiu burtažodį ir atskleisiu dirvą tartum šimtalakštę knygą¹³⁸.

Vėl atsiranda „Tu“ arba „didysis Kitas“, kuris yra ir prakeiksmas ir viltis. Šis „Tu“ lyriniam subjektui reikalingas kaip instrumentas parodyti savo galią ir savo magišką pasaulį. „Burtažodis“, kuris dažnai pasikartoja B. Pūkelevičiūtės poezijoje, atveria magiško moters pasaulio vartus ir parodo tai, ko trokšta lyrinis subjektas. Tarsi mitiniame sąmonėje (aiškinamoje Ernsto Cassirerio), magijos dėka „Aš“ bando užvaldyti daiktus ir padaryti juos paklusnius; tačiau šiuose bandymuose jis demonstruoja, kad yra dar visiškai nuo jų priklausomas. „Atsivoš juodos vagos, grūdai užsidegs mano/ saujose ir smigs į godžią žemę/ Matai mano rankas?“¹³⁹ – šiomis eilutėmis iškristalizuojamas burtažodis, kuris tampa kūniška išraiška. Labai svarbus žemės įvaizdis: ji kaip moteris, kuri turi kūrimo galią – išaugina grūdus. Sėjimas iš moters rankų – tarsi stebuklingas ritualas: grūdai užsidega prieš krisdami į dirvą. Čia taip pat galima įžvelgti feministinių linijų: šis

¹³⁷ Birutė Pūkelevičiūtė, *Min veik.*, p. 39.

¹³⁸ Ten pat, p.39.

¹³⁹ Ten pat, p. 39.

darbas dažniausiai daromas vyrų, o čia – moteris dar ir prisodrina savo rankas ypatingų galių ir magiškų gebėjimų, taigi jaučiasi pranašesnė, stovėdama motinos žemės pusėje. Žemė, burtažodžiai, maldos, nuolankumas, dainos kuria archetipinį moters įvaizdį, kuris išjaučiamas labai jausmingai ir sentimentalai, bet neparodant silpnumo ir neapsinuoginant. Klausimas: „Matai mano rankas?“ – dar labiau pabrėžia eilėraščio simbolinę reikšmę. Lyrinis subjektas šiame klausime tarsi užslepia kitą – ar matai kokius stebuklus jos daro? Rankos ir liturgijoj, ir Jėzaus Kristaus vaizdavime itin svarbios, būtent rankoms suteikiama ypatinga gydomoji galia – išgyti nuo savo vienatvės per kitų (at)gimimą, rankų simbolika evangelinėje plotmėje siejama su Kristumi. Stipriausias emociškai epizodas atsiskleidžia eilėraščio pabaigoje. Į atgimimą, kaip į kokią „Aš“ išlaisvinimą kalną ant kurio sudegs visos prievolės ir keliauja lyrinis subjektas. Paberti žydri karoliai, kurie prilyginami pabertiems vaikystės poteriems:

Vakar aš pabėriau žydrą karolių virtinę:

Pabėriau savo vaikystės poterių –

Užsklęsk duris. Jis dalija pigias dovanas.

Jam patinka nulenktos galvos ir silpni keliai¹⁴⁰.

Kaip matome, pasikeičia ne tik laikas – iš tariamo ryto į buvusį vakarą, bet ir erdvė. Iš magiško lauko, kur sėjami degantys grūdai – prado simboliai, persikeliama į bažnyčios ar mišių erdvę. Nulenktos galvos ir silpni keliai iliustruoja mišių liturgiją su nuolankiais tikinčiaisiais. Pigios dovanos – tai komunija. Kitaip tariant, lyrinis subjektas savyje tarsi bando suvaldyti maištą, kuris kyla iš nepasitikėjimo. Jis labiau gamtiškas, labiau mitinis ir magiškas – šiose kategorijose randantis stipresnį Dievą. Tačiau su visa krikščioniška sąmone neišsižadantis to, kas paberta – vaikystės poterių, taigi ir tyro vaiko santykio, dialogo su Dievu. Eilėraščio atomazga – laiminimo ritualas: „O čia ateinu aš – ir sėju, ir atnašauju, ir / laiminu. Pati.“¹⁴¹ Lyrinis subjektas, pradėjęs nuo saulės palaiminimo, kuri jį paverčia permatomu, ir tyru, regis ir lieka Ryto mišių liturgijoje. „Pati“ – žodis, kuris lyg durų trenksmas deda dar ne galutinį tašką šiame kryptingame maište. Maištas, kuris tarpsta lyrinio subjekto vidiniame pasaulyje ir kur jis išrėžia „Jeigu tau reikia, melskis“¹⁴² – lyrinis subjektas atsisako maldos, kuri ne jo, kuri svetima ir kuri verčia jį užsidaryti savo pasaulyje kaip tobulame, harmoningame pasaulyje. Beveik kiekvienas „Metūgių“ eilėrašties kvėpuoja kova prieš kažką: vidinį nerimą, milžinišką sielvartą, liūdesį, vienatvę, dvasinį alkį. Erosas reiškiasi ne tik kaip kuriamoji jėga, bet ir griaunamoji. Lyrinis subjektas laužo savo tikėjimą, kad nugalėtų aistrą, ilgesį, nuolankumą. Nuolankumas galėtų būti kaip atskiras fenomenas šios poetės kūryboje, kadangi jis irgi atlieka dvilypę funkciją – ir skatina būti nuolankia ir kursto maištą – beveik kaip erosas. Teopoetinis erosas – tai dieviškas erosas, kai Dievas yra ir kai vis dėlto jo vis tiek ieškoma – jo

---

¹⁴⁰ Ten pat, p. 39.

¹⁴¹ Ten pat, p. 39.

¹⁴² Ten pat, p. 39.

ieškoma vis kintančio, kitokio, bet savo esme išliekančio tokiu pačiu – atleidžiančiu, mylinčiu, suteikiančiu viltį, kad ir kaip tai žleistų lyrinio subjekto laisvę ir galią.

Liūnės Sutemos eilėraštis „Nenoriu būti atpirkta“ kuria moters – aukos ir moters – pradžios motyvą. Lyrinis subjektas iš pradžių trokšta žymės prieš visą pasaulį – tokios, kurią turi Nukryžiuotasis. Tai išreiškiama ir sakiniu „nenoriu būti atpirkta“ tarsi prieštaraujant Kristaus pasiaukojimo prasmei. Lyrinis subjektas nori pats atpirkti pasaulį kaip Kristus ir taip likti neatperkamam:

Nenoriu būti atpirkta – ,
tegu medžioklinis peilis
įpjauna manyje
neišnykstančius pjūvius –
tepalieku randuota ir matoma
kiekvienam – ¹⁴³.

Laisvė nebūti atpirkta ir (ne)laisvė būti pasiaukojusia – tokias ne tik egzistencines, bet ir moralines temas vysto lyrinis subjektas. Medžioklinis peilis – kaip atsitiktinos aukos simbolis. Jis sužeidžia tą nekaltumą, kuris laisvėje, bet pakliūna į mirtį be atpirkimo. Tolimesnės eilutės jau reikalauja tikslaus lyrinio subjekto įsivaizdavimo: tai – nusidėjėlės motyvas, kuri kartu ir pirmoji moteris Ieva, ir medžioklio nekalta auka:

Ir teskrieja akmuo į mane,
nes esu taikinys,
nes esu pradžia
visų nusikaltimų,
ir kiekvienos skriaudos prieš tave,
įskaudintą, beraštę sielą – ¹⁴⁴.

Tačiau kaltės už pirmą nuodėmę ir visą žmoniją prisiėmimas yra vienintelė meilės forma, kurią jis išreiškia pasauliui. Čia vėl gi susiduriame su prakeiksmu, kai lyrinis subjektas pats save prasikeikia ir, rodos, nori nešti tą kryžių, kuris teko Ievai ir kitoms biblinėms moterims. Kaltės suvokimas ne paviršutiniškas, o gilus ir mąslus – nuo pirmo paleisto akmens į nusidėjėlę iki šių dienų nelaimės išjautimo:

ir kiekvienos skriaudos prieš tave,
įskaudintą, beraštę sielą¹⁴⁵

– tai lyg aliuzija už savo patirtą nelaimę visiškai nekalto vaiko ar medžioklio aukos, galbūt benamio ar elgetos dalią. Taigi, šiame eilėraštyje taip pat galima išvystyti erosą, kovą už savo išteisinimą ir savo pasiaukojimo galimybę kaip kitų atpirkimą, bet ne savęs paties išgelbėjimą. Galima teigti, kad lyrinis subjektas trokšta mirties dėl kitų atgimimo. Eilėraštyje „Raganauju“ raganiška meilė

¹⁴³ Liūnė Sutema, Min. veik., p. 77.

¹⁴⁴ Ten pat, p. 77.

¹⁴⁵ Ten pat, p. 77.

persipina su krikščioniška liturgija. Čia ir Verbų sekmadienis, ir švęstu vandeniu perlietas delnas šalia žolelių, driežų ir įdukrinimo. Lyrinio subjekto tapsmas iš/i dažnas kaip ir B. Pūkelevičiūtės poezijoje. Vėl išryškėja būrimo momentas, prakeiksmas ir vitališkos, gamtiškos, raganiškos moters prigimtis:

Stikliniuose induose nardo žalčiai...
jei paleisiu juos – prarasiu save,
jei laikysiu juos uždarytus –
užtrokšiu savyje...¹⁴⁶.

Lyrinis subjektas susitapatina su žalčiais – pirmosios pasaulio nuodėmės motyvu. Ryškus mirties instinkto protrūkis eilėraštyje „Akmuo“. Eilėraščio pradžia primena liaudies dainos motyvus, o eilėraščio moteris iškart prisiima akmens dalį. Akmuo neatsiejamas nuo nusidėjimo, kaltės istorijos, tačiau čia jis ne tik šiam kontekste atskleistas. Mirtis atrodo maloni ir gera:

ir leisiu žuvim pelekais savo plaukus šukuot,
ir leisiu vandens vijokliams dalį savęs atmatuot,
kad tvankų vidudienį įbridę vaikai
turėtų ant ko atsistot¹⁴⁷.

Eilėraščio moteris trokšta mirties kaip atlygio –

Jei paleistum –
kam laikai,
iškėlęs akmenį,
kaip Dovydas prieš Galijotą?
Ko lauki?
Nusivyki laidyklę iš mano plaukų?
ir išsukęs aukštai virš galvos,
svieski,
paleiski mane!¹⁴⁸

Vėl matome biblinį kontekstą, trokštamos laisvės neturėjimą ir mirties geismą. Dar viename eilėraštyje „Nusikalstu kalba“ lyrinis subjektas ir vėl prisiima kaltę ir palygina ją su Abelio ir Kaino istorija:

Tada nusikalstu kalba
ir prarandu tave bekalbėdama,
kaip Abelis brolių prarado,
neprakalbinęs jo
palaimintam savo sapne –¹⁴⁹.

---

¹⁴⁶ Ten pat, p. 128.

¹⁴⁷ Ten pat, p. 92.

¹⁴⁸ Ten pat, p. 92.

¹⁴⁹ Ten pat, p. 80.

Dar kitame eilėraštyje „Išsaugojau save“ lyrinis subjektas vėl kalba Adomo ir Ievos mito potekste:

Išsaugojau save
visų nusikaltimui¹⁵⁰.

Galima teigti, kad B. Pūkelevičiūtės ir Liūnės Sutomos poezijos pasaulis turi ryškią moteriškojo prado liniją, pirmapradėje nuodėmėje atsiradusią moters kaltumo stigmatas. Egzistencializmo estetika atsiskleidžia per mitinius įvaizdžius, metaforas, lyrinių subjektų savęs paieškas per destruktivias, mazochistines patirtis (troškimas patirti skausmą). Tačiau tuo pačiu šis pasaulis ir švelnus, trapus, neįkainojamas, autentiškos patirties liudytojas. Teopoetinė plotmė atsiskleidžia per liturginius motyvus, rituališkumą, per biblijinius intertekstus, kurie nurodo į subjekto norą idealizuoti dieviškąją kategoriją, o į išorinį pasaulį nukreipti stokos jausmą, kuris tarsi sufleruoja apie troškimą patirti religines jausenas, prisiartinti pasaulį *par excellence*.

---

¹⁵⁰ Ten pat, p. 81.

III.4. Dieviškasis grožis meilės ir mirties poezijoje

Meilės ir mirties geismą išsakantis dieviškasis erosas toliau aptariamoje kūryboje reiškiasi per mitinius įvaizdžius, biblinius kontekstus ir vidinį eilėraščių lyrinio subjekto konfliktą. Šio fenomeno ieškant pagrindinių tiriamų autorių kūryboje, kontekstui, poetinei tradicijai atrodo reikšminga ir E. Dickinson figūra. E. Dickinson poezija pasižymi universalia gamtos pajauta, akimirkos grožio pagava, fatališku meilės ir mirties fenomenų apmąstymu. Mirties geismas, kuris artimas ambivalentiškai S. Plath poezijai, dvelkia estetiškai apmąstytu destruktivumu, priešinimusi dievo Eroto jėgai. B. Pūkelevičiūtės ir Liūnės Sutemos poezija kupina jėgos, kuris neretai tampa ne tik meilės, bet ir mirties erosu, tačiau net vidinio konflikto įtampos metu jusliškai intensyviu visų autorių poezijoje išlieka grožis.

Anot T. Kačerausko, „Gražūs daiktai – drauge ir kūriniai, nes jie gimsta iš erotinės meilės grožiui, t.y. dėl dievo Eroto artumo (...) jais reiškiasi amžinas visuminis grožis pats savaime, kitaip sakant, gražūs daiktai dalyvauja dieviškame grožyje“¹⁵¹. Grožis kaip akstinas, impulsas, forma erosui poezijoje atsiranda ne tik per gamtos matmenį, bet ir subjektyviąją (psichinę) lyrinių subjektų tikrovę, jos susidūrimą su objektyviąją tikrovę. Lyginamoji eilėraščių analizė atliekama psichoanalizės ir mitokritikos pagrindu, bandant išsiaiškinti kaip erosas iš meilės ir pilnatvės kategorijos perauga į egzistencinės įtampos kupiną mirties plotmę. Gilindamiesi į Eroto, kaip dievybės, suvokimą Senovės graikų sąmonėje aptinkame itin svarbų jo ryšį su mirties fenomenu. Anot graikų mitologijos, „Erotas – drąsus, sparnuotas šaulys, linkęs į daugelį menų, valdovas raktų, atrakinančių eterį, dangų, jūrą, žemę, mirusiųjų karalystę ir Tartarą“¹⁵². Platoniškoje sampratoje Erotas – „skurdo ir turto vaikas, gimęs tą pačią dieną kaip ir Afroditė“¹⁵³. Taip pat pravartu sugrįžti prie Diotimos pasakojimo Sokratui ir priminti tai jog Erotas nėra vien tik grožio, gėrio ir linksmybių dievas, tačiau taip pat „amžinas skurdžius ir toli gražu nei švelnus, nei gražus, kaip paprastai mano žmonės <...> jis grubus, šiurkštus basas, benamis, miega be pastogės, ant žemės nepasiklojęs, prie durų, pakelėse“¹⁵⁴. Priešprieša tarp pasitenkinusio, sotaus, turtingo, dievišką grožį spinduliuojančio ir badaujančio, alkano, žmogiškąją kančią patiriančio Eroto skiria jį į du tipus – skurdųjį ir turtingąjį, gražųjį ir bjaurųjį, sotų ir alkantį, linksimą ir liūdną.

Mums aktuali ir iš krikščioniškosios tradicijos ateinanti dieviškojo grožio refleksija. Grožio kaip Dievo paveikslo ir žmogaus sielos panašumo į jį sampratą randame Šv. Bonaventūros apmąstymuose: „<...> pati siela yra Dievo paveikslas ir panašumas, taip visuomet dabar sau esantis

¹⁵¹ Tomas Kačerauskas, *Filosofinė poetika*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 45.

¹⁵² Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas: Šviesa, 1996, p. 110.

¹⁵³ Ten pat, p.110.

¹⁵⁴ Pierre Hadot, *Min. veik.*, p. 57.

ir turintis Jį dabartybėje, kad veikdama suvokia Jį, o galimybės požiūriu yra „pajėgi Jį priimti ir gali būti Jo dailininkė“^[165]¹⁵⁵ Dieviškasis pradas žmoguje įgalina sielą transformacijai ir jausminių kategorijų absorbcijai. Grožis užpildo visas jusles ir anot Šv. Bonaventūros, „vidinius pojūčius vėl pritaikius jausti aukščiausią grožį, girdėti aukščiausią harmoniją, uosti aukščiausią kvapą, ragauti aukščiausią saldumą, liesti aukščiausią malonumą, siela pasiruošia mąstymo proveržiams^[207]“¹⁵⁶. Tokią patirtį Šv. Bonaventūra dar vadina „peržengiančiu žinojimu“, kai peržengiamos žmogaus suvokimo galios¹⁵⁷. Tokio mąstymo pasekmė žengimas anapusybėn toliau nepažinumo ribų arba susiliejimas su Dievu begalinėje meilėje¹⁵⁸. Žengimą anapusybėn Šv. Bonaventūra priskiria „negatyviai ekstazei“ ką psichoanalizės teorija pavadintų mirties potraukio sukelta euforija – *thanato* įsigalėjimu. Anot Tomo Sodeikos, „bet koks, kad ir neišvaizdžiausias ar bjauriausias dalykas tampa gražus, kai jo atspindį stebime genialaus menininko kūrinyje <...> dėl to grožį galėtume laikyti kone universaliu hierofaninės patirties modeliu, kuris desakralizuotame pasaulyje gyvenančiam šiuolaikiniam žmogui galėtų pagelbėti užčiuopti šventybės išgyvenimo galimybę.“¹⁵⁹ Šalia grožio dermės atsirandanti bjauraus, baisiojo grožio kategorija prilygtų skurdžiojo Eroto formai, kuri atrandama poezijoje. Šv. Bonaventūra apmąstydamas žmogaus troškimus nuo *traukos*, *meilės*, *palaimos* prieina išvados, kad žmogus trokšta „Aukščiausio Gėrio“¹⁶⁰. Erosą skirdami į skurdųjį ir turtingąjį, o grožį į tobulą ir netobulą, galime teigti, kad erosas skleidžiasi per dieviškąjį grožį, nesvarbu koks jis bebūtų ir kokia eroso atmainą atspindėtų tvariniuose. Prie to priartina ir Šv. Augustino mintis, kad grožis tai lygių dalių dermė¹⁶¹ ir kad, juslės yra pagrindiniai vartai per kuriuos juntamas išorinis pasaulis, o kartu ir jo grožis – galima teigti, kad susiduriant tiek su neproporcingais grožio matais, tiek su proporcija – visa turi savą grožio dermę.

Suvokdami žmogų kaip Dievo atvaizdą, o jusles kaip Dievo pėdsakus išoriniame pasaulyje priartėjame prie kūno. Kūnas atspindi sielos instrumentariją, jos vienybę su universumu, dieviškojo grožio pradų ir dieviškąją sielą. Tiriamojoje poezijoje itin svarbus kūno atsisakymo momentas, kai juslėmis patiriamas išorinis pasaulis tampa nenumaldomai trokštamam ir kartu nenumaldomai pavojingam per siekį susitapatinti su patiriamais objektais. Anot Juozo Žilionio, „kiekvienas žmogaus pojūtis, pasak Bonaventūros, trokšta susijungti su juntamu objektu ir, jį pažinęs, patiria džiaugsmą be paliovos tęsdamas tolimesnes objektų paieškas.“¹⁶² Galime daryti prielaidą, kad erosas kartu

¹⁵⁵ Šv. Bonaventūra, *Sielos vadovas į Dievą*, Vilnius: Aidai, 2009, p. 75.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 87.

¹⁵⁷ Ten pat, p. 139.

¹⁵⁸ Ten pat, p. 139.

¹⁵⁹ Ten pat, p. 28.

¹⁶⁰ Ten pat, p. 79.

¹⁶¹ Ten pat, p. 63.

¹⁶² Juozas Žilionis, „Šv. Bonaventūra apie dieviškąjį būties apšvietimą“, *Logos*, 2010, nr.65 (10), p. 53-63 [žiūrėta 2014.05.08], prieiga per internetą: http://litlogos.eu/L65/Logos_65_053_062_Zilionis.pdf

veikia ir kaip uždaras ratas, kuriame subjektas (žmogus) neišvengiamai susietas su objektais (gamta), kuri nuolat ir intensyviai atliepia per jusles, skatina ir atakuoja subjekto juslinguosius akivarus (uoslę, lytėjimą, klausą ir kt.). Eroso ir dieviškumo bendrumą apsvarsto ir popiežius Benediktas XVI: „<...> žodis erosas suvokiamas kaip meilė to, kuris kamuojamas stygiaus ir trokšta susijungti su mylimuoju“¹⁶³. Stokos, stygiaus erdvė privalo būti užpildyta gyvastimi, gausa, sotuliu. Kitaip tariant, subjektas (žmogus) bet kokiais būdais stengiasi išvengti skausmo ir pasiekti malonumą. Gamta ir joje slypintis grožis – kuzietišku supratimu „*Dievo dvasios*“ buveinė ir „*meilės judėjimas*“¹⁶⁴, kuris veikia kaip būties pažinimo esmė, ko Diotima ir moko Sokratą Platono „Puotoje“. Remdamiesi šiuo Dievo *status quo*, kuris jį įtvirtina gamtos pasaulyje, galime teigti, kad viskas, kas kūniška t.y. gamtos suteikta kaip pirmąpradė instinktų duotybė – tuo pačiu yra ir dieviška. Geisti pažinimo – tai geisti grožio už kurio esti slaptasis būties principas – erosas, kuriam ir pasiduoda ir pirmieji žmonės. Lyginant Senovės Graikijos dievą Erotą ir pradžios mite vieną svarbiausių funkcijų atliekantį pažinimo medį, tarsi norisi tarp jų dėti lygybės ženklą, mat tiek Erotas, kurio samprata „Puotoje“ atskleidžiama kaip ribota nėra eliminuojama, bet padeda siekti aukščiausio jo pažinimo.

E. Dickinson eilėraštyje „449“ rašo:

Miriau dėl grožio, kapinių
Ilsėjausi rūsy,
Kai gretimais paguldė Jį –
Už tiesą mirusį¹⁶⁵.

Mirimas už tiesą čia siejasi su evangeline tiesos grožio samprata. Tačiau į ką turėtume atkreipti dėmesį – tai grožio ir tiesos sampuola mirtyje, eilėraščio lauke tiek grožis, tiek tiesa tampa lygiaverčiai, o mirusius vardan jų padaro broliais. Eilėraštyje „510“ E. Dickinson rašo:

Tai ne mirtis – aš pakilau.
Numiręs juk guli.
Ir ne naktis – dienos varpų
Liežuviai iškišti.
Ne šaltis – kūnu pajutau
Siroko glamones.
Ne karštis – pėdom vėsinau
Altoriaus marmurą.[...] ¹⁶⁶.

¹⁶³ „Popiežiaus Benedikto XVI žinia 2007m. gavėnios proga“, *Bažnyčios žinios*, 2007, nr. 4, p. 2 [žiūrėta 2014.05.05], prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/bzinius/bz0704/bzinius_2007-04.pdf

¹⁶⁴ Nikolajus Kuzietis, „Apie mokytą nežinojimą“, *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*, Vilnius: Mintis, 1984, p. 57.

¹⁶⁵ Emily Dickinson, *Min. veik.*, p. 91.

¹⁶⁶ Ten pat, p. 97.

Priešpriešą sokratiškai mąstysenai anapusbėje lyrinis subjektas ne tik jaučia, bet ir pats skleidžia lyg tarp šalčio ir karščio, pusiausvyroje pakibusios savo gyvasties šilumą. Glamonės juntamos kūnu taip pat nurodo į tai, kad net po mirties lyrinis subjektas geba būti kūniškas, dieviškas ir žinoma, erotišką. Neprarastas kūniškumas siejasi su amžinojo gyvenimo kategorija ir dievišką meile, amžinojo gėrio sąvoka. Toliau cituojamas dar vienas E. Dickinson eilėraštis, kuriame skleidžiasi erosas, o lyrinis subjektas be užuolankų kalba apie tai kaip galima apgirsti nuo grožio:

Neragautą gėrimą semiu
aš kaušu perliniu-
neatsigertum tokio net
iš Reino kubilų!
Girta nuo oro, per dienas
tvirkinama rasų,
aš svyrinėju vasarom
tarp mėlio užėigų¹⁶⁷.

Lyrinio subjekto puotoje dalyvauja visa gamta, bitės geria nektarą, o lyrinio subjektas gėrimas prašosi paralelės su dievišką ambrozija:

Kai išprašys rusmenė lauk
Įkaušusias bites
Ir taureles išlenks drugiai,
Viena gurkšnosiu aš!¹⁶⁸

Nekeista, kad šios puotos metu lyrinis subjektas trokšta visko sau vienam. Erosas pasiekia aukščiausią tašką ir nugali mirties potraukį, kuriam dieviškoje gamtos grožio puotoje vietos nebelieka. Taip pat įtraukiami ir bibliniai personažai – serafimai:

O serafimai skrybėlėm
mojuoja sniegiškom –
Girtuoklei mažajai, kuri
Į saulę šliejasi¹⁶⁹.

Šliejimąsi į saulę čia galima laikyti froidiškoje mąstysenoje aktualiū eroso siekiu viską jungti į vieną, sieti daiktą¹⁷⁰.

Sokratiškoje mąstysenoje kito geismas ar geismas pažinti kūną, jo grožį įmanomas tik per mirties kategoriją, kai po mirties kūnai susitiktų tik dvasių pavidalu¹⁷¹. Pažvelgus į mirties, o kartu ir kūno paneigimo problemą rikiorišku supratimu aktualiū tampa biblinis diskursas, kuris atsiskleidžia kaip mitinis šventumo naratyvas ir *sielos tremties mitas*. „Pasak šio mito, blogis kyla

¹⁶⁷ Emily Dickinson, Min. veik., p. 47.

¹⁶⁸ Ten pat, p. 47.

¹⁶⁹ Ten pat, p.47.

¹⁷⁰ Sigmund Freud, Min. veik., p.177.

¹⁷¹ Algis Mickūnas, Min. veik., p.39.

todėl, kad savo prigimtimi dieviška siela nupuola ir yra įkalinama žmogaus kūne. Ji gali išsivaduoti per savo tikrosios esmės prisiminimą ir askezę – kūniškumo paneigimą¹⁷². Kūniškumo paneigimas ir askezė labai svarbus momentas S. Plath ir E. Dickinson poezijoje. Viena eilėraščių (579) E. Dickinson rašo:

Aš pasisotinau. Dabar
Žinau, kad alkis – tai
Atvertas langas žmogui.
Įsliuogsi – praradai¹⁷³.

Sotumas priverčiantis pajusti praradimą tai Id prarasta libido energija, kurią jusliškai paveiktas Ego pasisavino, norėdamas patirti malonumą. Alkis, kuris byloja apie skurdžiojo Eroto buvimą, vėl virsta griovimo jėga, bet tam, kad gyvybės instinktas išliktų ir kovotų toliau. Dar viename Dickinson eilėraštyje (315) lyrinis subjektas išgyvena kūnišką palaimą, kuri prilyginama su visos visatos ramybe:

Jis spaudo tavo sielos klavišus
It pianistas – prasigroja prieš koncertą,
Paruošia gležną prigimtį lėtai,
Kad jai suduotų dangiškų smūgius.

Pradžioj užgauna tik silpnais plaktukais,
Vėliau stipriau, paskui labai iš lėto,
Palieka laiko, kad alsavimas nurimtų,
Kad protas kunkuliuojantis atvėstų;

Ir žaibo smūgį trenkęs su imperine jėga,
Jis nuogai sielai skalpą nuima tada.
Kai vėtrų letenose girios ošia,
Ramybėj skendi visata¹⁷⁴.

Čia matome dviejų potraukių susidūrimą – griaunamojo ir kuriančiojo, kitaip eroso ir *thanato*. Palaima prilyginama sielos skalpo nuėmimui, o siela ar minėti dangiški smūgiai priklausytų dieviškumo kategorijai, kuri šiuo atveju nekovoja su griaunamuoju instinktu, kadangi tarp Id ir Ego vyksta tarpusavio mainai – libido energijos apsikeitimas trokštant abipusio pasitenkinimo. Grožis čia įgauna muzikos atspalvį, dermė – gamtiško ir laukinio pasaulio pradams.

S. Plath eilėraštis „Veidrodis“ pasižymi deseksualizuoto eroso sklaida:

Esu sidabrinis, preciziškas. Esu bešališkas.
Ką pamatęs, praryju nedelsdamas
Tokį, koks esti, be meilės, be pasibjaurėjimo

¹⁷² Paul Ricoeur, Min. veik. p.31.

¹⁷³ Emily Dickinson, Min. veik., p. 115.

¹⁷⁴ Ten pat, p. 71.

Nesu žiaurus, tesu teisingas –
Keturkampė nediduko dievo akis

[...]

Dabar esu ežeras. Virš manęs palinksta moteris,
Klausdama mano gelmės, kas ji iš tikro yra./

[...]

Ji paskandino many jauną mergaitę, ir dabar iš manęs
jos linkui

Kyla kasdien sena moteriškė lyg siaubinga žuvis¹⁷⁵.

Galima pastebėti, kad ne atsitiktinai veidrodžiui priskirtas Dievo vaidmuo sukuria teisišumo, kaltinimo sferą. Šiuo atveju Ego susiduria su Superego, kurio libido energija kyla iš „narcistinių libido atsargų“¹⁷⁶ – deseksualizuoto eroso. Grožio stokos ir melancholijos jausmams leidžiama bausti ir kaltinti, pereiti prie stipresnio – griovimo principo. Stokos jausmas, kuris aplando lyrinį subjektą išveda mus į polemiką su Šv. Tomu Akviniečiu, kuris teigė, kad: „Nors stoka yra atsitiktinis pradas, tačiau iš to negalima daryti išvados, kad ji nebūtina atsiradimui, nes materija niekaip neatskiriama nuo stokos: tiek, kiek ji turi vieną formą, jai trūksta kitos, ir priešingai, pvz., kaip ugnyje yra oro [formas] stoka, taip ore yra ugnies [formas] stoka“¹⁷⁷. Stoka, kuri siejasi ne tik su trūkumu, alkiu, bet ir skurdu, taip pat artima ir Liūnės Sutemos poezijai. Per juslingą kalbėjimą pasireiškianti Stoka, arba Skurdusis Erotas, gali būti suvokiama kaip meilės ir mirties aistros, jų sąveikos akstinas, stiprioji jėga. Eroso sąsają su mirtimi aptinkame ir *Giesmių giesmėje*: „Juk meilė stipri kaip mirtis,/ aistra nuožmi kaip Šeolas./ Jos kaitra kaip ugnies kaitra,/ nenumaldoma liepsna“ (Gg 8, 6-7)¹⁷⁸. Paralelę su liepsna aptinkame Liūnės Sutemos eilėraštyje „Bijau“, kuriame įtampas laukas tarp stokos ir pilnatvės itin ryškus:

Jei myli, Cezario pjūviu išgelbėk mane,
kad vėl būtų visko per daug,
o vienok negana--¹⁷⁹.

Kita ištrauka iš eilėraščio „Niekieno žemė“:

Ir metas deginti daiktus,
išdėliotus savy, lyg senienų krautuvėį
kuriems net žodynuose žodžių nėra –
metas leisti jiems grįžti¹⁸⁰.

Daiktai čia įgauna nematerialią prasmę – tai prisiminimai, išgyvenimai, kuriuos, anot lyrinio subjekto turi pasiglemžti ugnis, tačiau tuo pačiu tai vėl gi kaltės retrospektyva, Superego

¹⁷⁵ Alfonsas Andriuskevičius, Min. veik., p. 99.

¹⁷⁶ Sigmud Freud, Min. veik., p. 175.

¹⁷⁷ Tomas Akvinietis, *Apie gamtos pradus*, Vilnius: Logos, 2003, p. 26-27.

¹⁷⁸ Šv. Raštas. *Senasis ir Naujasis testamentas*, vertė A. Rubšys ir Č. Kavaliauskas, Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 1999.

¹⁷⁹ Liūnė Sutama, Min. veik., p. 154.

¹⁸⁰ Ten pat, p. 86.

griovimo principu bando pašalinti iš Ego erosą, kuris stengiasi „visa jungti ir sieti daiktan“¹⁸¹. Anot G. Bachelard'o, „ugnis yra gerasis globėjas ir blogio dievas“¹⁸². G. Bachelard'as perfrazuoja Eroto savybes ir priskiria jas ugniai. Dviejų potraukių kova dėl gyvenimo reikalauja arba visiško atsidavimo jai arba susinaikinimo jos liepsnose. Tokia bašliariškos materijos dieviško eroso meditacijoje paralelė vėl verčia sugrįžti prie Šv. Akviniečio, kuris sako, kad: „<...>šalia materijos ir formos turi būti koks nors pradas, kuris veikia, ir jis vadinamas veikiančiuoju, judinančiuoju, darančiuoju, arba dėl to sakoma, kad jis yra judėjimo pradas“¹⁸³ Dieviškojo grožio kategorija froidiškoje mąstysenoje – užslopintas instinktų geismas, kuzietiškoje – visame kame estinės Dievo dvasios įrodymas. Meilės ir grožio nepažinumas priartina *thanatą*, nes tai, kas nepažinu, dažniausiai siejasi su kitybės / anapusių sfera. Lyrinis subjektas, kontemplanodamas gamtą, pradeda lyginti dviejų skirtingų sferų egzistenciją, kurios tik iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti skirtingos. Jau aptartame žmogaus grožio ir jame slypinčio dieviškumo paveiksle išryškėja tai, jog žmogus visumos dalis taip, kaip gamta jo dalis. Nors anot Bonaventūros, „žmogaus troškimas siekia tik aukščiausio gėrio, nes yra su juo susijęs arba nešioja tarsi jo paveikslą“¹⁸⁴, galėtume daryti prielaidą, kad aukščiausio gėrio kategorija taip pat kaip ir grožio turi dialektinę sandarą. Troškimas susitapatinti su gamta ir noras mirti tėra noras grįžti pas Dievą, išsilaisvinti iš kūno ir patirti šviesą apie kurią Bonaventūra ir kalba kaip apie Aukščiausiąjį Gėrį.

---

¹⁸¹ Sigmud Freud, Min. veik. p. 177.

¹⁸² Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 29.

¹⁸³ Tomas Akvinietis, Min., veik., p. 38-39.

¹⁸⁴ Šv. Bonaventūra, Min. veik., p. 79.

IV. IŠVADOS

Trijų poečių kūrybai būdinga ir psichoanalizės bei mitologijos akiratyje darbe suvokiama meilės ir mirtis eroso problematika reiškiasi įvairiomis formomis bei metamorfozėmis. Iš psichoanalizės aktualiausia geismo samprata, erotinio santykio su „kitu“ gairės. Mitas darbe suvokiamas mitinės sąmonės ir konkrečios mitologinės tradicijos požiūriu. Biblijos ir Senovės Graikijos mitai figūruoja kaip eroso ir mito jungties sampuola tiriamoje poezijoje. S. Plath poezijoje labiausiai iškristalizuotas mirties erosas, kuris atsiskleidžia tiek per jusliškai intensyvias patirtis, tiek per norą maištauti, įprasminant ir suprojektuojant savo tapatybę. Liūnės Sutemos poezijoje taip pat įsigalėjęs mirties erosas, tačiau vis kintantis, neprarandantis ryšio su mitiniu klotu: dievybėmis, pirmapradžiais žemės ir ugnies elementais. Liūnės Sutemos lyriniam subjektui svarbu išsaugoti pasaulio grožį, jo trapumą ir išsaugoti save jame. Šios autorės pasaulyje taip pat gausu biblinių įvaizdžių, motyvų. Panašiai kaip ir Liūnės Sutemos kūryboje, B. Pūkelevičiūtės poezijos erosas itin ryškus individualia dieviškojo grožio patirtimi – per grožį ir jo traktuotę subjektas patiria dieviškumą. Dieviškojo grožio kategorija froidiškoje mąstysenoje – užslopintas instinktų geismas, kuzietiškoje – visame kame estinės Dievo dvasios įrodymas.

Tiriamoji poezija – ambivalentiška, šokiruojanti, netikėta ir kartu ir kurianti savo conceptualumą. Tiriamos poezijos lauke erosas atsiskleidžia tokiose plotmėse: dieviškojo eroso lygmuo, kuris plačiausia prasme ateina per juslių pasaulį, grožio suvokimą; alkio erosas, kuris suponuojamas subjektų kūniškųjų patirčių, kurios sąlygojamos su pamatiniu geismo jausmu; erosas Antikinio pasaulio dvasioje (gynybinių procesų ir tapatybės projekcijos formuojamame subjekte, mitinis pasaulis kaip kultūrinė savasties dalis, archajinio pasaulio ir šiuolaikinio pasaulio sandūra); teopoetinio eroso forma, kurios ypatingumas pirmiausia kyla iš subjektų nukreiptumo į Dievą: galima teigti, kad teopoetinė eroso sklaida įrodo, kad subjektams būdinga tokia idealizacija, kai subjektas bet kokia kaina stengiasi išsaugoti taip svarbų gerąjį objektą (šiuo atveju – Dievą), o visą priešiškumą nukreipti į išorinį pasaulį; maištaujantis erosas, kuris atsiskleidžia visų autorių kūryboje kaip universali problema siejama ne tik su moters tapatybės, bet ir pasaulio kultūrinės tapatybės modeliais. Taigi analizuojamoje kūryboje erosas skleidžiasi skirtingais meilės ir mirties geismo pavidalais.

V. SANTRAUKA

Meilės ir mirties erosas Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia'ios Plath poezijoje

Pagrindinės sąvokos: Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema, Sylvia Plath, erosas, mitologija, psichoanalizė, maištas.

Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia'os Plath poezijoje meilės ir mirties eroso problematika skleidžiasi kaip ribinių patirčių ištyktis. Kūryba šios autorės pasirodo kaip vienintelė niša, saugi sfera, kurioje kūrėjos gali jaustis laisvos, manifestuojančios, kuriančios naujus ir pertvarkančios senus archajinio pasaulio modelius. Galima teigti, kad B. Pūkelevičiūtės, Liūnė Sutemos ir S. Plath rašymas mitų ar ritualų motyvais visų pirma leidžia šių autorių kūrybą interpretuoti būtent mitopoetikos lauke. Tiriamojame poezijoje lyrinis „Aš“ nuolat kinta dėl išorinio pasaulio modernių iniciacijų: II pasaulinis karas – mirties ir prisikėlimo (naujojo „Aš“) suvoktis, emigracijos problema (Tėvynės, Dievo ilgesys, skausminga savasties būtis), meilės ištyktis (nuo kuriančios ir griaušančios aistros, meilės ir mirties eroso iki mitinio ar liturginio pasaulio kaip išeities terpės). Autorių poezijoje lyriniai subjektai – archajinio pasaulio dalis, tačiau būdami moderniajame pasaulyje ir priimdami jo taisykles – perteikia jas kaip tam tikrą koncepciją. Šios koncepcijos pagrindas – mito ir modernumo jungtis, mito perkūrimas, gamtos išjautimas ir kontempliacija kelyje tarp gėrio ir blogio principų, tarp dievui Erotui artimų stokos ir pilnatvės būsenų.

B. Pūkelevičiūtės ir Liūnės Sutemos poezijoje gausu biblinių asociacijų, liturginių motyvų, kurie veikia ir kaip apsivalymo, ir kaip manifesto forma. Ambivalentiška S. Plath poezijoje lyrinis subjektas išjaučia arba savyje sublimuoja nyčiško Dievo mirtį, nacių vykdomo genocido patirtis, neapykantą vyrų giminei ir motinystę. Intertekstualūs poezijos segmentai atveria laukus, kuriuose priartėjama prie fantazijos, fiktyviai sukonstruotos biografijos, performanso. Visų trijų autorių kūryba bus analizuojama teologinėje, psichoanalitinėje, kultūrologinėje išvalgų plotmėje. Lyginamajam požiūriui atskleisti pasitelkiama ir Emily Dickinson poezija, kuri nurodo į ankstesnę tradiciją.

Senojo Testamento ir Senovės Graikijos mitai figūruoja kaip eroso ir mito jungties sampuola poezijoje. Eroso problematika, atsiskleidžianti trijų autorių poezijoje skirtinga ir

pasireiškianti įvairiomis formomis. Dominuojant mirties erosui, kuris atsiskleidžia tiek per jusliškai intensyvias patirtis, tiek per norą maištauti, įprasminant ir suprojektuojant savo tapatybę. Liūnės Sutemos poezijos pasaulyje taip pat gausu biblinių įvaizdžių, motyvų. B. Pūkelevičiūtės poezijoje taip pat svarbus dieviškojo grožio patyrimas – per grožį ir jo traktuotę subjektas patiria dieviškumą. Tiriamos poezijos lauke erosas atsiskleidžia per alkio, maišto, dieviškojo grožio patyrimą ir mitopoetikos plotmes .

VI. SUMMARY

The Eros of Love and Death in Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema and Sylvia Plath's Poetry

Keywords: Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema, Sylvia Plath, Eros, mythology, psychoanalysis, rebellion.

Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema and Sylvia Plath's poetry unholds love and death Eros problems as a stuck of marginal experiences. Creation for the authors appears as a single niche, secure area where they can feel free, manifesting, developing new and transforming the old models of archaic world. It can be stated, that Liūnė Sutema and Sylvia Plath's writing in myth and ritual motives in particular can be precisely interpreted as myth poetics. The lyric "I" is constantly changing due to external world of modern initiations: World War II - the death and resurrection (the new "I") realization, emigration (longing for the homeland, God, painful self – being), love struck (from developing and destructive passion, the Eros of love and death to the mythical or liturgical world as the source medium).

The lyrical subjects in authors' poetry is the part of archaic world, but being the in modern world and accepting its rules, represent them as a certain concept. The basis of this conception is a connection between myth and modernity, the recreation of myth, the sensation of nature and contemplation on the path in between good and evil principles, amongst Erot's conditions of lack and fullness. Birutė Pūkelevičiūtė and Liūnė Sutema's poetry is full of biblical associations, liturgical motives which act as a cleansing and as a manifest form. In S. Plath's poetry, the lyrical subject is ambivalently bearing or sublimating the death of 'Nietzsche God', experiences the Nazi genocide, the motherhood and the hate to men. Intertextual poetry segments open up the fields which approach the fantasy, fictively constructed biographies, performance.

The works of all three authors will be analyzed in theological, psychoanalytical, cultural plane of insights. Emily Dickinson's poetry, which indicates previous traditions, is also invoked for a comparative approach. The Myth of Old Testament and Ancient Greek appears as connection of Eros and myth in the poetry. Proposition of Eros, discovered in three authors poetry is different and appears in different forms. Eros of Death dominates and appears as in intense of sensory experience, as through desire to rebel, giving a meaning and desighn to their identity. The world of Liūnė Sutema's poetry is full of the images and motives of the Bible. The poetry of Birutė

Pūkelevičiūtė is also a substantial experience of divine beauty – through the beauty and its interpretation the Subject feels divine. In research field of the poetry, Eros appears through hunger, rebellion, experience of divine beauty and poetical plane of myth.

VII. LITERATŪRA

1. Dickinson Emily, *Pusiaudienio krantai*, vertė Sonata Paliulytė, 2009, Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos leidykla, 2009.
2. Plath Sylvia, *The Collected Poems*, Harper and Row, Publishers, New York, 1981.
3. Plath Sylvia, „Avilio atvežimas“, Tautvydos Marcinkevičiūtės vertimas [žiūrėta 2014 04 06], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/buvo/versti/plath/eilerasc.htm#avilio>
4. Pūkelevičiūtė Birutė, *Metūgės*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
5. Sutema Liūnė, *Sugrįžau: poezijos rinktinė*, Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos leidykla, 2009.
6. Akviniėtis Tomas, *Apie gamtos pradus*, Vilnius: Logos, 2003.
7. Andrijauskas Antanas, *Grožis ir menas: estetikos ir meno filosofijos idėjų istorija (Rytai-Vakarai)*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996.
8. Andriuškevičius Alfonsas, *10 angliakalbių poetų*, Vilnius: Baltos lankos, 2008.
9. Bachelard Gaston, *Svajonių džiaugsmas*, Vilnius: Vaga, 1993.
10. „Popiežiaus Benedikto XVI žinia 2007m. gavėnios proga“, *Bažnyčios žinios*, 2007, nr. 4 [žiūrėta 2014.05.05], prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/bzinios/bz0704/bzinios_2007-04.pdf
11. Brazauskas Nerijus, „Tapatybės trajektorijos XX a. 6-ojo dešimtmečio lietuvių egzodo romane“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Vilnius: Versus Aureus, 2011, nr. 2(12).
12. Bundtzen Lynda K., „Plath and Psychoanalysis: uncertain truths“, *The Cambridge companion to Sylvia Plath*, edited by Jo Gill, Cambridge university press, 2006.
13. Butscher Edward, *The Method and Madness*, USA: Schaffner press Inc., 2003.
14. Eagleton Terry, *Įvadas į literatūros teorijas*, vertė Marijus Šidlauskas, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
15. Fhaner Stig, *Psichoanalizės žodynas*, Vilnius: Aidai, 2005.
16. Freud Sigmund, *Anapus malonumo principo*, Vilnius: Vyturys, 1999.
17. Gaižutis Algirdas, „Schopenhauerio grožio metafizika“, *Valios metafizika: Schopenhauerio filosofinės interpretacijos*, Vilnius: Versus aureus, 2008.
18. Hadot Pierre Hadot, *Antikos filosofija – kas tai?*, Vilnius: Aidai, 2005.

19. Hesiodas, *Teogonija*, Vilnius: Aidai, 2002.
20. Interviu BBC studijoje su Sylvia Plath [žiūrėta 2014.04.30], prieiga per internetą:
<https://www.youtube.com/watch?v=g2lMsVpRh5c>
21. Jakaitė Dalia, „50-ųjų kartos poetų kūryba. Pagrindinės estetiškos tendencijos“, *www.tekstai.lt* [žiūrėta 2014.05.03], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai-apie-tekstus/94-bendroji-literatos-kritika/2158-dalia-jakaite-50-kartos-poetu-kuryba-pagrindines-estetines-tendencijos>
22. Joodaki Abdol Hossein, Vajdi Asrin, Body, „Love and maternity in Sylvia Plath and Forough Farrokhzad: A Study Based on Helen Cixous' *Ecriture Feminine*“, University of Lorestan, Iran, 2013.
23. Kačerauskas Tomas, „Filosofinis Schopenhauerio pesimizmas ir egzistencinis mąstymas“, *Valios metafizika: Schopenhauerio filosofinės interpretacijos*, Vilnius: Versus aureus, 2008.
24. Kačerauskas Tomas, *Filosofinė poetika*, Vilnius: Versus Aureus, 2006.
25. Kuzietis Nikolajus, „Apie mokytą nežinojimą“, *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*, Vilnius: Mintis, 1984.
26. Laurušaitė Laura, „Karo patirtis: moteriškumo (re)prezentacijos Agatės Nesaulės, Birutės Pūkelevičiūtės ir Nelės Mazalaitės romanuose“, *Žmogus ir žodis*, 2009, nr. II.
27. Leibbrand Annemarie und Werner, *Formen des Eros*, München: Verlag Karl Alber GmbH Freiburg, 1972.
28. Liulevičienė Aušra, „Birutė Pūkelevičiūtė“, *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990*, Vilnius: Vaga, 1997.
29. Lūžienė Neringa, „Graikų mito virsmas literatūra“, *Darbai ir dienos*, 1998, nr. 6 (15).
30. Mackus Algimantas, „Nebėra nieko svetimo“, *Metmenys*, 1965, nr. 5.
31. Mačianskaitė Loreta, „Ką Birutė pavogė iš Antano, arba dar kartą apie Pūkelevičiūtės romaną *Aštuoni lapai*“, *Colloquia*, 2010, nr. 25 [žiūrėta 2014.05.03], prieiga per internetą: http://www.ilti.lt/failai/Nr25Colloquia_Str_Macianskaite.pdf
32. Mickūnas Algis, *Summa erotica*, Vilnius: Apostrofa, 2010.
33. Mostauskis Stasys, „Transgresija – ribų patirtis ir absoliutaus netapatumo kalba“, *Logos*, 2011, nr. 66.
34. Nastopka Kęstutis, „Mitinis literatūros matmuo“, *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus Pedagoginio universiteto leidykla, 2006.

35. Paplauskienė Virginija, *Liūnė Sutema: gyvenimo ir kūrybos keliais*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009.
36. Platonas, *Puota, arba apie meilę*, Vilnius: Aidai, 2000.
37. Plotinas, „Apie dvi materijas“, *Filosofijos istorijos chrestomatija: Antika*, Vilnius: Mintis, 1977.
38. Ragaišienė Irena, „Names and Revisionist Re-Naming in the Poetry of Sylvia Plath“, *Acta humanitarica universitatis saulensis*, 2009, t. 8.
39. Ragaišienė Irena, „The Archetype of the Feminine in Sylvia Plath’s Poetry“, *Darbai ir Dienos*, 1997, nr.5 (14).
40. Ricoeur Paul, *Egzistencija ir hermeneutika: interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
41. Schopenhauer Arthur, *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*, Vilnius: Versus Aureus, 1995.
42. Senūta Povilas, „Keturi pagrindiniai Jacqueso Lacano psichoanalizės konceptai“, *Logos*, 2011, nr. 68, p. 216–222.
43. Sverdiolas Arūnas, *Apie pamėklinę būtį*, Vilnius: baltos lankos, 1996.
44. Šilbajoris Rimvydas, „Liūnės Sutemos žemė“, *Metmenys*, 1989, nr.57.
45. Šv. Bonaventūra, *Sielos vadovas į Dievą*, Vilnius: Aidai, 2009.
46. Šv. Raštas. *Senasis ir Naujasis testamentas*, vertė A. Rubšys ir Č. Kavaliauskas, Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 1999 [žiūrėta 2014.05.13], prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Jdt_16
47. Tumėnas Stasys, „Dar vienas atsisveikinimas“, *Šiaulių krašto priedas Atolankos*, 2013, nr. 19, sausio 25.
48. Vasiliauskiene Dana, „Liūnė Sutema“, www.tekstai.lt [žiūrėta 2014.05.03], prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/bezemiai/danvasil.htm>
49. Vasiliauskiene Dana, „Raganauju – Liūnės Sutemos poezija: Tematiniai komentarai“, *Metmenys*, 1980, nr. 39.
50. Veličkienė Aleksandra, *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas: Šviesa, 1996.
51. Žilionis Juozas, „Šv. Bonaventūra apie dieviškąjį būties apšvietimą“, *Logos*, 2010, nr.65 (10), p. 53-63 [žiūrėta 2014.05.08], prieiga per internetą: http://litlogos.eu/L65/Logos_65_053_062_Zilionis.pdf
52. Žukauskaitė Audronė, „Psichoanalizė ir postfeministinė kritika“, *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus Pedagoginio universiteto leidykla, 2006.
53. Мелетинский Елеазар, *Поэтика мифа*, Москва: Российская академия наук, 2000.

VIII. ANOTACIJA

Edita Puskunigytė, *Meilės ir mirties erosas Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos ir Sylvia'ios Plath poezijoje. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Dalia Jakaitė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2014, p. 56.

IX. ANNOTATION

Edita Puskunigytė, *The Eros of Love and Death in poetry of Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema and Sylvia Plath's. Master Thesis*, academic adviser doc. dr. Dalia Jakaitė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2014, p.56.

PUBLIKACIJOS MAGISTRO DARBO TEMA

SMD tezės / Thesis of student's research work

Puskunigytė E., „Dieviškojo grožio paieškos Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos, Emily Dickinson ir Sylvia'ios Plath poezijoje“, vadovė doc. dr. Dalia Jakaitė, *XVIII bakalaurantų ir magistrantų mokslo darbų konferencija skirta Mariaus Katiliškio 100-osioms metinėms*, Šiauliai, 2014, p.83.

Puskunigytė E., „Dieviškasis erosas meilės ir mirties poezijoje“, vadovė doc. dr. Dalia Jakaitė, *Lietuvos studentų lituanistų XVIII mokslinė konferencija skirta Vytautui Kubiliui atminti*, Kaunas: VDU, 2014.